

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання денна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри М. М. Логвин
(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Перспективи післявоєнного розвитку туризму в Полтавській
області»

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра*

Виконавець роботи Кадура Катерина Олександрівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., Тараненко Олександр Олексійович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОЦІНКА СУЧАСНОГО РІВНЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	5
1.1. Сутнісна характеристика туризму та його значення для економічного і культурного відновлення регіонів України	5
1.2. Сучасний стан туристичної сфери Полтавської області	11
1.3. Умови та фактори розвитку туризму в Полтавській області в умовах військового стану та післявоєнний період	21
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	33
2.1. Оцінка ресурсного потенціалу туристичної галузі області	33
2.2. Перспективні види туризму в Полтавській області в умовах післявоєнного розвитку	42
2.3. Напрями і заходи післявоєнного розвитку туризму в Полтавській області .	54
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

У сучасних умовах нестабільності та післявоєнної відбудови туризм виступає не лише як економічна галузь, а як дієвий інструмент соціальної реабілітації, культурного відродження та стимулювання місцевого розвитку. Він сприяє наповненню бюджетів різних рівнів, створенню робочих місць, пожвавленню підприємницької активності, а також формує позитивний імідж країни на міжнародній арені [2; 5; 28]. Особливого значення туризм набуває для регіонів, які мають унікальну історико-культурну спадщину, природні ресурси та потенціал для розвитку інфраструктури.

Полтавська область, як історично багатий та культурно самобутній регіон, має значні передумови для активізації туристичної діяльності. У контексті післявоєнного розвитку регіон може використати туристичний потенціал як каталізатор економічного зростання, соціального згуртування та культурної інтеграції. Саме туризм здатен стати одним з ключових факторів відновлення життєдіяльності громад, зокрема через розвиток локального малого бізнесу, ремесел, гастрономії та сільських територій [16; 22; 33].

Вибір теми дипломної роботи зумовлений необхідністю комплексного аналізу сучасного стану туристичної сфери Полтавської області, виявлення її проблем та перспектив у післявоєнному періоді. Дослідження має за мету визначити напрями активізації туристичної діяльності з урахуванням ресурсного потенціалу регіону, сучасних викликів та досвіду інших країн.

Мета дослідження полягає у визначенні перспектив післявоєнного розвитку туризму в Полтавській області та розробці практичних рекомендацій щодо активізації галузі в умовах сучасних викликів.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати сутність туризму та його роль у соціально-економічному розвитку регіонів;
- проаналізувати сучасний стан туристичної сфери Полтавської області;
- з'ясувати вплив воєнного стану на розвиток туризму в регіоні;

- оцінити ресурсний потенціал Полтавщини в контексті туристичної діяльності;
- визначити перспективні напрями та види туризму, актуальні для області в післявоєнний період;
- запропонувати заходи щодо стимулювання галузі туризму на регіональному рівні.

Об'єктом дослідження є туристична сфера Полтавської області як система економічної діяльності в умовах післявоєнного відновлення.

Предметом дослідження виступають умови, чинники та перспективи розвитку туризму в регіоні у післявоєнний період.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання напрацьованих рекомендацій органами державної влади, місцевого самоврядування та представниками туристичного бізнесу для активізації туристичної діяльності в регіоні.

Слід зазначити, що в умовах відбудови держави після масштабної війни туризм набуває не лише економічного, а й стратегічного значення. Він формує соціальний капітал, сприяє зміцненню національної ідентичності, налагодженню міжрегіональної співпраці та формуванню цінностей сталого розвитку. Участь громад у туристичних ініціативах створює основу для розвитку локального самоврядування, а залучення молоді - для відновлення трудового потенціалу територій [38; 40].

В умовах сучасних викликів, коли Україна формує нову модель просторового розвитку, саме туризм може стати містком між минулим і майбутнім, поєднуючи історичну пам'ять, культурну спадщину та новітні інструменти цифровізації, маркетингу й креативних індустрій [45; 49]. У першому розділі розкриваються теоретичні основи та сучасний стан розвитку туризму в Полтавській області, у другому - визначаються перспективні напрями післявоєнного розвитку галузі, обґрунтовуються конкретні заходи та пропозиції щодо її активізації.

РОЗДІЛ 1. ОЦІНКА СУЧАСНОГО РІВНЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

1.1. Сутнісна характеристика туризму та його значення для економічного і культурного відновлення регіонів України

У сучасній науковій, правовій та методичній літературі поняття «туризм» трактується як особливий вид тимчасового переміщення осіб за межі постійного проживання з метою відпочинку, оздоровлення, пізнання, професійного обміну або іншої діяльності без мети отримання прибутку в місці тимчасового перебування. Відповідно до положень чинного законодавства України, а саме Закону України «Про туризм», туризм визначається як тимчасове переміщення людини з постійного місця проживання без комерційної мети на термін до одного року [2].

Згідно з підходом Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), туризм слід розглядати як соціально-економічне та культурне явище, що охоплює пересування осіб до інших регіонів або країн із метою відпочинку, бізнесу чи інших намірів, які не передбачають постійного проживання [11]. Туристична сфера інтегрує транспорт, розміщення, харчування, розваги, культурно-пізнавальні послуги та інші компоненти, що утворюють комплекс туристичних взаємин [13].

У структурі туризму виділяють кілька основних елементів:

- туристичний попит (групи мандрівників і споживачів послуг);
- туристичну пропозицію (турпродукти, атракції, маршрути);
- інституційну базу (нормативно-правове забезпечення, планування, інвестування);
- інфраструктуру (транспорт, готелі, інформаційні системи, заклади обслуговування) [5; 7; 9].

Сучасна роль туризму як сфери суспільного розвитку постійно зростає, оскільки ця галузь демонструє високу адаптивність до кризових явищ, здатність генерувати додану вартість, активізовувати підприємництво та створювати позитивний імідж регіонів і країн [13; 22].

У регіональному розрізі туризм відіграє особливу роль як інструмент залучення внутрішніх ресурсів. В умовах децентралізації та соціально-економічного оновлення туризм забезпечує ефективне використання культурного, природного та історичного потенціалу територій. Особливо актуальним це є в контексті післявоєнної відбудови, коли туризм може стати джерелом нових робочих місць, сприяти залученню інвестицій, відновленню історичної пам'яті й культурної ідентичності [14; 20; 33].

Роль туризму як багатофункціональної галузі виявляється через реалізацію ключових функцій, які охоплюють економічну, соціальну, культурну, екологічну й інтеграційну сфери [22; 23; 24].

Економічна функція. Туризм виконує важливу роль як джерело доходів для бюджетів усіх рівнів, а також для підприємців, зайнятих у цій сфері. Він сприяє створенню нових робочих місць, активізує розвиток малого й середнього бізнесу, стимулює інвестиційну діяльність. Ефект мультиплікатора у сфері туризму проявляється у тому, що одна зайнята особа в готельному секторі забезпечує додаткову зайнятість ще 2-3 людей у суміжних галузях - таких як транспорт, громадське харчування, торгівля сувенірною продукцією, інформаційне обслуговування [13; 22].

Згідно зі світовими оцінками, у 2021 році туризм забезпечував понад 7% світового ВВП. В Україні до початку повномасштабної війни його частка у ВВП становила приблизно 2,5% із тенденцією до зростання [11; 14]. Цей сектор був і залишається джерелом валютних надходжень, що особливо актуально в умовах обмеженого експорту та імпорту.

Соціальна функція. Туристична діяльність сприяє підвищенню рівня зайнятості, особливо у регіонах, де інші галузі мають обмежені можливості для

зростання. Вона дає можливість працевлаштування молоді, жінкам, особам передпенсійного віку, людям з низьким рівнем кваліфікації. Крім того, розвиток туризму часто супроводжується поліпшенням інфраструктури, що позитивно впливає на якість життя як туристів, так і місцевих жителів. Наприклад, реконструкція доріг, розбудова закладів охорони здоров'я та покращення благоустрою територій підвищують рівень соціального комфорту для громади [15; 20].

Культурно-виховна функція. Туризм відіграє важливу роль у збереженні й популяризації культурної спадщини, національних традицій, мистецтва, ремесел та історичної пам'яті. Завдяки туристичному інтересу до локальної ідентичності активізуються культурні ініціативи - створюються музеї, арт-простори, організовуються фестивалі та виставки. Такі заходи сприяють вихованню патріотизму, формуванню шани до історії та традицій свого регіону [23; 30].

Екологічна функція. У сучасному світі зростає увага до принципів сталого розвитку і туризм активно долучається до цих процесів. Йдеться передусім про розвиток екотуризму, агротуризму, зелених маршрутів, які сприяють мінімізації шкоди для довкілля. Використання альтернативного транспорту, екологічно чистого житла, організація подорожей з урахуванням екосвідомості є складовими нової туристичної культури [24; 34]. Туризм також виконує функцію екологічної просвіти - туристи знайомляться з природними багатствами регіонів, набуваючи нових знань про важливість охорони природи.

Інтеграційна функція. Туризм сприяє діалогу між різними культурами, регіонами, етносами. Він виконує роль своєрідного соціального мосту, формує толерантність, відкритість до нового, взаємоповагу. В умовах повоєнного періоду в Україні туристичні практики активно сприяють консолідації суспільства, зміцненню національної ідентичності, єдності та патріотизму. Формуються нові напрями, пов'язані з вшануванням пам'яті героїв, історичних подій, а також маршрути, що базуються на спільному культурному наративі [21; 40; 44] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні функції туризму та їх значення для післявоєнного відновлення
регіонів України [20, 24]

Функція туризму	Зміст функції	Значення для післявоєнного періоду
Економічна	Джерело доходів, створення робочих місць, розвиток малого бізнесу, мультиплікаційний ефект	Відновлення економіки, створення нових бізнесів, залучення інвестицій
Соціальна	Зайнятість населення, покращення інфраструктури, підвищення якості життя	Соціальна стабільність, зайнятість у громаді, зменшення міграції
Культурно-виховна	Збереження культурної спадщини, розвиток	Підтримка культурної ідентичності, відновлення локальної духовності
Екологічна	Сталий розвиток, зменшення шкоди довкіллю, розвиток екотуризму, підвищення екологічної свідомості	Екологічно безпечна відбудова, просування «зелених» стандартів
Інтеграційна	Міжкультурний діалог, толерантність, патріотизм, національна консолідація	Зміцнення єдності населення, підтримка патріотичного духу через туризм

Серед прикладів міжнародного та міжрегіонального досвіду, що демонструють ефективне використання туризму як інструменту післявоєнного відновлення, особливої уваги заслуговують моделі, реалізовані у Хорватії, Ізраїлі та інших державах.

Уроки Хорватії. Після завершення збройних конфліктів у рамках Югославських воєн Хорватія зробила ставку на системне відновлення туристичної інфраструктури, особливо на узбережжі Адриатичного моря. Інвестиції були спрямовані на реставрацію історичних пам'яток, модернізацію курортних зон та створення привабливого іміджу країни як безпечної туристичної дестинації.

- До 2021 року частка туризму у ВВП Хорватії сягнула близько 20%, що засвідчило здатність галузі стати ключовим драйвером економічного зростання [26].

- Особливу роль відіграло формування позитивного бренду країни - безпечної, екологічної, культурно насиченої та орієнтованої на якісний сервіс [26].

Приклади Ізраїлю та інших країн. У багатьох державах, які стикались із конфліктами або тривалими періодами нестабільності, було реалізовано інтегровані моделі підтримки туризму, що поєднували економічні, соціальні та культурні цілі.

- Зокрема, в Ізраїлі держава активно інвестувала у розвиток сільського туризму. Фермери отримували гранти на створення агроосель, дегустаційних центрів і етнографічних локацій, що дозволяло не лише диверсифікувати джерела доходів, а й зберігати традиційні форми господарювання [27].

- Окрему увагу приділено музейній, меморіальній і релігійній інфраструктурі. Навіть у періоди безпекових загроз Ізраїль зберігав привабливість для паломників, екскурсантів та історичних туристів завдяки розвитку сервісу, безпеки й державної координації [27; 28].

На основі проаналізованого міжнародного досвіду, українські експерти акцентують на необхідності впровадження гнучких стратегій відновлення туристичної галузі. До таких підходів належать:

- розвиток та підтримка державно-приватного партнерства, яке дозволяє поєднувати ресурси держави та бізнесу у сфері відбудови й модернізації туристичної інфраструктури [26; 27];

- активне формування й просування тематичних маршрутів - культурних, меморіальних, активного туризму, які можуть стати драйверами інтересу до регіонів і слугувати інструментом збереження історичної пам'яті [14; 30];

- використання міжнародної фінансової, технічної та експертної допомоги для реконструкції об'єктів спадщини, створення нових туристичних продуктів і покращення сервісної складової [10; 28; 29].

Узагальнюючи розглянуті положення, можна виокремити кілька ключових аспектів, що ілюструють значення туризму як інструменту післявоєнного розвитку.

- По-перше, туризм - це комплексна, багатофункціональна галузь, що виконує економічну, соціальну, культурну, екологічну та, з огляду на сучасні реалії, патріотичну функцію. Його вплив охоплює не лише створення робочих місць, активізацію бізнесу й залучення інвестицій, а й підтримку національної свідомості, формування локальної ідентичності, збереження культурної спадщини [15; 21; 23].

- По-друге, туризм може стати стрижневим інструментом регіонального розвитку, особливо в умовах децентралізації. Він об'єднує потенціал територіальних громад, дозволяє залучити внутрішні ресурси - людські, природні, культурні - і перетворити їх на чинники зростання [5; 25; 33].

- По-третє, в умовах війни та післявоєнної трансформації туризм набуває нових сенсів: він стає формою соціальної реабілітації, засобом духовного відновлення та каналом комунікації між поколіннями і регіонами. Зростає значення таких форматів, як реабілітаційний, меморіальний та патріотичний туризм [30; 40; 44].

- По-четверте, практика країн, що пройшли через збройні конфлікти, доводить, що туризм може бути ключовим елементом державної стратегії відбудови, за умови ефективного управління, підтримки з боку донорів і громадянського суспільства [26; 27; 28].

- По-п'яте, успішне розкриття туристичного потенціалу вимагає стратегічного планування, сучасних управлінських підходів та інституційної спроможності. Це передбачає не лише фінансування, але й оновлення системи просування туристичного продукту, цифровізацію послуг, розвиток брендів регіонів [13; 45; 49].

З урахуванням вищевикладеного можна дійти висновку, що туризм - це не лише сфера обслуговування, а механізм відновлення суспільства, що здатен забезпечити економічну стабілізацію, соціальну інтеграцію, збереження культурної спадщини та зміцнення національної ідентичності. Такий потенціал особливо актуальний для українських регіонів, зокрема для Полтавської області, яка має значну культурну спадщину, розвинену інфраструктуру та людський капітал [16; 17; 33].

1.2. Сучасний стан туристичної сфери Полтавської області

Полтавська область, що розташована в самому серці України, належить до регіонів із вагомим туристичним потенціалом. Його основу становлять значна історико-культурна спадщина, привабливі природні ландшафти та можливості для розвитку різноманітних видів туризму. Туристична сфера відіграє важливу роль у соціально-економічному житті регіону, адже сприяє економічній диверсифікації, збереженню локальної культурної ідентичності й створенню нових робочих місць [10; 16; 17; 32].

Сучасна туристична інфраструктура області представлена широким комплексом об'єктів, установ та послуг, які забезпечують організацію туристичної діяльності на її території. Вона включає як матеріально-технічні елементи (засоби розміщення, транспорт, об'єкти харчування), так і нематеріальні чинники - кадрове забезпечення, інформаційну підтримку, управлінські механізми, цифрові сервіси й промоційні інструменти [17; 36].

Географічне положення Полтавщини - у центрі держави, на перетині ключових транспортних артерій - є важливою конкурентною перевагою [10; 32].

До ключових переваг туристичної сфери Полтавської області належать:

1. Засоби розміщення

Важливою складовою туристичної інфраструктури є готельно-ресторанний комплекс. На території Полтавщини діє понад 120 об'єктів розміщення різного формату, серед яких:

- готелі від однієї до чотирьох зірок;
- хостели, мотелі, гостьові будинки;
- бази відпочинку, туристичні комплекси;
- санаторно-курортні заклади, пансіонати, центри реабілітації.

Найбільше готельних об'єктів зосереджено в обласному центрі - місті Полтава - а також у Миргороді, який зберігає статус одного з провідних клімато-бальнеологічних курортів України. Санаторії Миргорода щороку приймають тисячі відвідувачів [10; 24].

Додатково розвивається напрям сільського та зеленого туризму. Агросадиби, етнооселі, екотуристичні хаби активно функціонують у Диканському, Опішнянському, Гадяцькому районах. Такі локації поєднують комфортний відпочинок із культурними активностями: участю у фестивалях, майстер-класах, дегустаціях традиційної кухні [60].

2. Транспортна доступність

Перевагою області є вигідне розташування на перетині важливих автомобільних і залізничних магістралей. Через територію регіону проходять автошляхи національного значення:

- М03 Київ - Харків - Довжанський;
- Н12 Суми - Полтава;
- Н31 Дніпро - Решетилівка - Полтава.

Залізничні лінії забезпечують сполучення з основними містами області - Полтавою, Кременчуком, Лубнами, Миргородом, Гребінкою. Через обмеження авіасполучення, які виникли через війну, особливого значення набули автовокзали та залізничні станції як головні пункти прибуття туристів.

Міський транспорт Полтави дозволяє зручно дістатися до пам'яток, музеїв, готелів. У туристичних центрах активно розвиваються нові сервіси - прокат електросамокатів, велосипедів, організація трансферів [17; 36].

3. Культурні та історичні ресурси

Полтавщина є одним із найбагатших регіонів України за кількістю історичних, архітектурних, культурних і природних пам'яток:

- понад 5 000 об'єктів культурної спадщини;
- понад 20 музеїв (деякі - національного рівня);
- історико-культурні заповідники;
- сакральні споруди з туристичним потенціалом.

Найвідоміші об'єкти:

- Музей-заповідник Миколи Гоголя (с. Гоголеве);
- Історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви»;
- Музей-садиба Івана Котляревського, музей Панаса Мирного;
- Опішнянський музей гончарства;
- Свято-Успенський собор у Полтаві;
- Музей українського весілля (с. Великі Будища).

Багата літературна спадщина краю дозволяє формувати культурно-просвітницькі маршрути [72; 78].

4. Рекреаційний потенціал

Природні ресурси області створюють сприятливі умови для розвитку рекреаційних видів туризму. Тут знаходяться ліси, річки (Ворскла, Псел, Сула, Дніпро), джерела мінеральних вод, природні заказники.

Розвиваються такі види туризму:

- екологічний (еко-маршрути, національні природні парки);
- спортивний (байдаркові маршрути, велотури);
- оздоровчий (санаторії, водолікування);
- риболовний і мисливський.

Серед найвідоміших локацій: Гора Пивиха (Градизьк), Мис Кобищанський, парк «Нижньоворсклянський», урочище Кам'яні могили [32].

5. Інформаційно-цифрове забезпечення

В області функціонують туристично-інформаційні центри (ТІЦ) у Полтаві, Миргороді, Диканьці, Опішні. Вони надають консультації, карти, буклети, аудіогіди. Створено портал «VisitPoltava», активно ведуться сторінки в соцмережах із актуальними подіями та маршрутами.

У музеях дедалі частіше застосовують цифрові інструменти: QR-коди, мобільні додатки, віртуальні тури, що робить туризм доступнішим і привабливішим, особливо для молоді [16; 45].

6. Фестивальна інфраструктура

Область активно розвиває фестивальний туризм. Щороку тут проходять десятки подій, серед яких найвідоміші:

- Національний Сорочинський ярмарок;
- ГогольFest у Полтаві;
- Опішнянський фестиваль гончарства;
- Купальські заходи на Ворсклі;
- Фестиваль «Полтавська галушка».

Західні майданчики часто обираються в мальовничих місцинах, що сприяє промоції краю як привабливої туристичної дестинації [44].

Як показують статистичні дані, до початку повномасштабної війни у 2022 році Полтавська область демонструвала стабільне зростання показників туристичної діяльності [9; 17; 32]. За інформацією Департаменту культури і туризму Полтавської ОДА, у 2021 році регіон відвідали понад 350 тисяч осіб, з яких близько 12% становили іноземці. Найбільше гостей прибувало з Німеччини, Польщі, Литви, США та Ізраїлю [9].

У 2022-2023 роках через активну фазу війни туристичний потік до регіону скоротився більш як на 60%. Частина об'єктів туристичної інфраструктури була тимчасово законсервована або пристосована для розміщення внутрішньо

переміщених осіб. Утім, уже в 2024 році намітилися ознаки поступового відновлення активності, особливо у внутрішньому, релігійному та оздоровчому туризмі [20; 42].

Аналітичні матеріали Полтавської обласної військової адміністрації свідчать про позитивні зрушення:

- У 2023 році кількість туристів зросла на 17% у порівнянні з 2022 роком;
- Найактивнішими залишаються Миргородський, Полтавський і Кременчуцький туристичні райони;
- Поступово відновлюється інтерес до культурного, гастрономічного та природного туризму [32] (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Загальна динаміка туристичного потоку в Полтавській області 2020-2023
[42, 43]

Рік	Кількість туристів (тис. осіб)	Іноземні (%)	Приріст/спад(%)
2020	~198	~3	-27%(пандемія)
2021	~246	~5	+24%
2022	~96	<5	-61%(війна)
2023	~112	~3	+17%

Суттєвого впливу зазнала і кадрова складова галузі. Через міграцію фахівців та переорієнтацію на інші сектори в умовах воєнного стану спостерігається дефіцит кваліфікованого персоналу. Водночас навчальні заклади Полтавщини продовжують підготовку фахівців у сфері туризму, готельно-ресторанної справи, культурології, що формує підґрунтя для оновлення галузевого кадрового потенціалу [25; 69].

Рівень сервісу також виявляє відмінності: у великих містах обслуговування відповідає сучасним стандартам, тоді як у сільських громадах усе ще існує потреба в додатковому навчанні, підвищенні якості послуг і впровадженні цифрових інструментів [49; 50].

В умовах воєнного стану, що діє на території України, туристична сфера зазнала суттєвих змін, зокрема у питаннях безпеки, логістики та міжнародного співробітництва. Водночас Полтавська область зберігає статус відносно безпечного регіону, що дає змогу підтримувати базову діяльність у сфері туризму. Частина туристичних об'єктів була переорієнтована для задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб, що допомагає зберігати робочі місця і сприяє підтримці регіональної економіки [7; 8].

Сучасна туристична пропозиція регіону формується на основі історико-культурної спадщини, унікальних гастрономічних традицій, природних рекреаційних ресурсів та нових соціальних потреб, викликаних військовими подіями. Полтавщина традиційно асоціюється з автентичністю, класикою української культури, гостинністю та атмосферою спокою. У довоєнний період основними акцентами були подієвий туризм (фестивалі в Опішні, День галушки, Сорочинський ярмарок), екскурсійний туризм (Полтава, як місто Івана Котляревського, Миколи Гоголя та Полтавської битви) і сільський зелений відпочинок у мальовничих громадах. З початку повномасштабного вторгнення в 2022 році туристичні продукти зазнали переосмислення та адаптації до нових реалій [8; 13].

Нинішня туристична пропозиція зорієнтована на підкреслення локальної ідентичності, забезпечення безпеки та формування емоційної цінності. Туристичні локації функціонують передусім як простори культурного пізнання, психологічного відновлення та формування патріотичної свідомості, а не просто для розваг. Серед пріоритетних напрямів - музейний туризм (садиби Гоголя, Панаса Мирного, музей Котляревського як осередки української культури), гастрономічні тури (полтавські галушки, борщ, продукція місцевих крафтових виробників сирів і меду), а також спеціалізовані тури для внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та волонтерів, де туризм поєднується із соціальною реабілітацією та інтеграцією [7; 15].

Також відбувається активний розвиток релігійного туризму: такі локації, як Полтава, Гоголеве, Диканька, Великі Сорочинці, приваблюють паломників не лише з релігійних мотивів, а й як культурні «місця сили». Окремим напрямом став тихий туризм - індивідуальні або сімейні подорожі без масових заходів, що включають екологічні маршрути, етносадиби та «вихідні» маршрути у безпечних районах Миргородського, Зіньківського і Лубенського районів [8; 20].

Особливу увагу нині приділяють розвитку внутрішнього туризму, орієнтованого на жителів інших регіонів України, зокрема внутрішньо переміщених осіб. Місцеві громади адаптують туристичні послуги відповідно до потреб гостей, пропонуючи прості, але атмосферні формати, зокрема кустарні майстер-класи, гастрономічні тури на ферми, екскурсії «живої історії», а також віртуальні або аудіогіди, доступні через мобільні пристрої [8; 42].

Попри воєнний стан та відповідні обмеження, на Полтавщині зберігається значний попит на різні види туризму, що й далі приваблюють внутрішніх туристів. Зокрема, виділяються такі напрямки, які користуються популярністю серед відвідувачів, що приїждять у регіон із метою відпочинку та пізнання.

Культурно-історичний туризм

Полтавська область зберігає потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму. Окремі маршрути адаптовані під індивідуальні чи міні-групові відвідування:

Полтава - місто, тісно пов'язане з іменем Івана Котляревського. Серед основних локацій - музей-садиба Котляревського, Спаська церква, будівля губернського земства, музей Полтавської битви [16; 30].

Опішня - знаний центр українського гончарства. Тут проводяться етнотури, гончарні майстер-класи, діє Музей гончарства, а також традиційно відбуваються національні фестивалі, такі як «Здвиг» та «Гончарні зустрічі» [17; 45].

Гоголівські місця (Шишацька громада) - садиба Миколи Гоголя у селі Гоголеве, музей-садиба письменника та авторські екскурсії «Стежками героя повісті», що дозволяють глибше зануритися в атмосферу його творів [16; 30].

Гастрономічний туризм

Цей напрям залишається затребуваним, хоча й трансформується відповідно до умов безпеки. Туристи можуть брати участь в індивідуальних або малих групових гастротурах - це дегустації у місцевих кафе, на фермах, а також кулінарні майстер-класи з приготування автентичних полтавських страв. У той же час проведення масових гастрономічних фестивалів залишається під питанням через безпекові ризики [17; 23; 42].

До повномасштабного вторгнення в регіоні активно розвивалися заходи, що формували імідж Полтавщини як гастрономічного центру:

- фестивалі борщу, вареників, полтавських галушок;
- екскурсії на крафтові сироварні та пасіки, що включали дегустації та ознайомлення з технологіями виробництва [17; 23].

Природний та оздоровчий туризм

Полтавщина володіє потужним природно-рекреаційним потенціалом: на території області нараховується понад 1,6 тис. водних об'єктів і понад 60 територій та об'єктів природно-заповідного фонду [8; 24].

Найбільш помітними осередками є:

- Національний природний парк «Нижньоворсклянський», де створено веломаршрути, пішохідні екостежки та зони відпочинку на природі [24; 44].
- Курорт Миргород, що продовжує функціонувати як центр оздоровчого туризму, пропонуючи лікувальні програми на базі мінеральних вод, послуги санаторно-курортного лікування та SPA-комплекси [16; 8].
- Подієвий та фестивальний туризм

До початку повномасштабного вторгнення Полтавська область активно розвивала фестивальний та подієвий туризм. У різних громадах щорічно організовувалися яскраві культурно-мистецькі заходи, які мали сталу туристичну аудиторію. Наразі більшість таких подій скасовані або тимчасово призупинені у зв'язку з воєнним станом та рекомендаціями щодо безпеки, зокрема обмеженням

на масові зібрання понад 10 осіб [8; 43].

Проте варто згадати найбільш популярні заходи, які в мирний час були візитівкою Полтавщини (табл. 1.3)

Таблиця 1.3

Найвідоміші заходи Полтавщини [18, 42]

Традиційні події:			
Назва	Місце	Час проведення	Особливість
Сорочинський ярмарок	Великі Сорочинці	Літо	Один з найбільших етноярмарків України
Полтавська галушка	Полтава	Літо	Гастрономічно-культурний фестиваль, присвячений легендарній страві. Включає дегустації, театралізовані дійства, етновиступи.
Фестиваль гончарства в Опішні	Опішня	Літо	Гончарний симпозіум та ярмарок

На разі фестивальний туризм поступається місцем малим локальним заходам, що проходять у вузькому колі за попереднім погодженням - зокрема, це благодійні виставки, камерні історико-культурні акції або події на підтримку внутрішньо переміщених осіб [43; 44].

Активний туризм

Незважаючи на обмеження, в області зберігається попит на активні форми відпочинку, адаптовані до умов воєнного часу. Популярності набувають короткотривалі поїздки вихідного дня, які не потребують складної логістики:

- Сплави на байдарках річкою Ворскла - доступні в умовно безпечних районах, користуються попитом серед молоді;
- Веломаршрути: напрямки Миргород - Комишня - Шишаки приваблюють любителів активного пересування [8; 24];

- Кемпінг на берегах Кременчуцького водосховища - як форма відпочинку на природі з можливістю риболовлі та релаксації [24; 44].

Попри часткову втрату туристичної інфраструктури та зниження обсягів подієвих подорожей, Полтавська область демонструє адаптивність і здатність швидко реагувати на зміни. Регіон поступово переорієнтовується на безпечні, індивідуалізовані та культурно змістовні формати подорожей, орієнтовані на внутрішнього туриста.

Сучасні туристичні продукти Полтавщини відображають баланс між традицією й новими суспільними викликами. Вони базуються на автентичності, культурній спадщині, природних ресурсах, а також нових технологічних рішеннях, таких як аудіогіди, гейміфікація маршрутів, AR-тури [5; 16; 38] (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Оцінка актуальності туристичних напрямів у період війни [8, 18]

Напрямок	Актуальність зараз	Деталі
Великі фестивалі	Не проводиться	Відкладено. Безпечні обмеження до стабільності
Благодійні/історичні акції	Місцеві заходи	Можуть відбуватися у вузькому форматі з погодженням
Культурні маршрути	Доступні індивідуально	Екскурсії, музеї, майстер-класи без масовості
Гастротури	Так, якщо без натовпу	Локальні дегустації, фермерські маршрути
Екологічний туризм	Активний	Поодинокі маршрути, рекреація на природі
Оздоровчі послуги	Доступні, в Миргороді	Санаторії, СПА - за умов безпеки

Таким чином, Полтавщина зберігає статус перспективного регіону для розвитку внутрішнього туризму в умовах війни. Поєднання локальної ідентичності, історико-культурних ресурсів, гастрономії та природного середовища дозволяє формувати унікальний туристичний бренд, що здатен відповідати викликам сьогодення.

1.3. Умови та фактори розвитку туризму в Полтавській області в умовах військового стану та післявоєнний період

Починаючи з 2020 року, розвиток туристичної сфери Полтавської області відбувався у контексті серйозних загальнонаціональних викликів. Спочатку галузь зазнала впливу пандемії COVID-19, а з 24 лютого 2022 року - наслідків повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації в Україну. Зазначені обставини істотно трансформували умови функціонування туризму, зумовили появу нових ризиків, обмежень і водночас – актуалізували потребу в переосмисленні напрямів розвитку туристичної діяльності.

Попри складні обставини, Полтавський регіон продовжує зберігати вагомий потенціал для туристичного розвитку. Це стосується як природно-ресурсної бази, так і культурно-історичної спадщини, що загалом створює сприятливі передумови для підтримки туристичної активності навіть в умовах воєнного стану [8; 13; 33].

Природно-географічні та ресурсні передумови

Полтавщина належить до числа регіонів із суттєвим внутрішнім туристичним потенціалом, який визначається вигідним географічним розташуванням, м'яким кліматом та багатством природних ресурсів. Область розміщена у центральній частині Лівобережної України, що забезпечує зручне транспортне сполучення з різними регіонами країни - як північними та південними, так і східними та західними територіями. Крізь регіон проходять ключові автомагістралі державного та міжнародного значення, що сприяє розвитку внутрішнього і транзитного туризму [8; 34].

Клімат Полтавської області характеризується як помірно континентальний, з теплим літом і відносно м'якою зимою. Такі кліматичні умови є сприятливими для організації відпочинку протягом усього року - від літніх поїздок до оздоровчих, екологічних і рекреаційних програм у міжсезоння [24; 44].

Значна частина території області охоплює рівнинні ландшафти, багаті на флору та фауну. Розгалужена мережа річок і лісів, наявність водно-болотних угідь, заказників, геологічних, гідрологічних та зоологічних пам'яток природи створюють передумови для розвитку таких напрямів туризму, як зелений, екологічний, сільський і активний [24; 8; 20].

Загалом на території Полтавщини функціонує понад 330 об'єктів природно-заповідного фонду. Ці території охоплюють цінні природні комплекси та окремі елементи, серед яких - ландшафтні, ботанічні та зоологічні заказники, що становлять особливий інтерес для екотуристів і дослідницьких груп [24; 44].

До складу природно-заповідного фонду Полтавської області входить низка цінних об'єктів, що мають високе рекреаційне, природоохоронне та освітнє значення [8; 24].

Зокрема, в регіоні функціонують п'ять національних і регіональних ландшафтних парків. Серед них:

- Регіональний ландшафтний парк «Нижньоворсклянський» (поблизу м. Кобеляки) - розташований у заплавної частині річки Ворскли. Територія парку вирізняється значною біологічною різноманітністю, добре збереженими екосистемами заплавної луки і заболочених лісів [8; 44];

- РЛП «Диканський» - поєднує у собі природні та культурні цінності: на території зосереджені ботанічні пам'ятки, вікові дерева, заказники, а також об'єкти, пов'язані з гоголівською спадщиною [16; 24].

Крім того, в області налічується близько 60 об'єктів лісового фонду, які активно використовуються для розвитку пішохідного, велосипедного та кінного туризму. Частина маршрутів має спеціально облаштовані еколого-освітні стежки, місця для відпочинку, оглядові платформи та інформаційні стенди [24; 44].

Важливу роль у формуванні природно-туристичних маршрутів відіграють гідрологічні ресурси. Річки Ворскла, Псел, Сула й Удай формують мальовничі долини, що ідеально підходять для організації водного туризму. Зокрема, долина Сули та її приток вирізняється великою кількістю боліт і озер, які мають значення

для орнітологічного туризму. Завдяки чистій воді, глинистим і піщаним берегам, у цих місцях організовуються кемпінги, маршрути для сплавів на байдарках та зони риболовлі [8; 24].

Окрему категорію становлять ботанічні пам'ятки природи, які не лише мають наукове та естетичне значення, а й стають об'єктами історико-природного туризму. Серед них - вікові дуби козацької доби, старі липи у селах Миргородщини, Лубенщини, Полтавського району, які символізують зв'язок поколінь і приваблюють туристів як природні пам'ятки з глибоким змістом [24; 29].

Останніми роками особливої уваги набуває концепція екологічної освіти через туризм. У регіоні реалізуються формати «екоосвітніх маршрутів», що об'єднують природознавчий компонент із краєзнавством і громадянською освітою. Наприклад, у межах РЛП «Диканський» функціонують навчальні екостежки з QR-кодами, які ведуть до онлайн-гідових платформ та аудіоекскурсій [16; 44].

У період з 2020 року, на тлі зміни туристичних запитів, помітним є зростання інтересу до індивідуальних подорожей малолюдними маршрутами. Зокрема, популярності набуває формат «тихого» екотуризму, який охоплює пішохідні походи у віддалені ліси, оздоровчі прогулянки на природі, збирання дикорослих рослин тощо [13; 24].

Основні напрями розвитку включають:

- розробку мобільних додатків для екологічної навігації;
- установку QR-кодів з аудіогідами в межах природоохоронних зон;
- інтеграцію природничих маршрутів у освітні програми;
- розвиток партнерства з екологічними ініціативами та натуралістичними гідами [29; 44].

Окрему увагу слід приділити санаторно-курортному потенціалу Полтавської області, який сконцентровано насамперед у місті Миргород, селищах Велика Багачка, Нові Санжари та деяких інших населених пунктах. Тут

зосереджені родовища мінеральних лікувальних вод і сапропелевих грязей, що широко застосовуються в санаторно-оздоровчих процедурах. Найбільш знаним залишається курорт «Миргородкурорт», який продовжує функціонувати в адаптованому режимі, з урахуванням чинних безпекових обмежень [8; 24].

Додаткове значення для розвитку туризму мають природні ландшафтні комплекси області: лісостепові масиви, балки, скельні утворення, колишні кар'єри. Вони поєднують у собі не лише екологічну та рекреаційну цінність, а й високий рівень естетичної привабливості. В умовах воєнного часу значної популярності набувають індивідуальні туристичні формати, зокрема поїздки до малолюдних природних локацій, відпочинок у сільській місцевості, активності, спрямовані на відновлення фізичного та психологічного здоров'я через контакт із природним середовищем [13; 24; 29].

Сукупність вищенаведених факторів створює надійну базу для розвитку екологічного, сільського, оздоровчого, освітнього та рекреаційного туризму навіть за умов обмеженої мобільності населення. За сприятливішої безпекової ситуації природно-географічний потенціал Полтавщини зможе стати основою для масштабного туристичного відновлення регіону [5; 44].

Таким чином, природно-заповідний фонд області є важливою складовою формування стійкої та безпечної туристичної моделі, що водночас сприяє охороні довкілля та формує нову якість культури подорожей в Україні [24; 29; 34].

Історико-культурний капітал

Полтавська область посідає визначне місце серед історико-культурних регіонів України. Територія регіону багата на об'єкти історичної, архітектурної, літературної, мистецької та духовної спадщини, що становлять унікальний історико-культурний капітал Полтавщини. Його значення виходить за межі внутрішньодержавного туризму, сприяючи репрезентації України на міжнародному рівні [5; 16; 30].

На території області зареєстровано понад 1800 пам'яток культурної спадщини, зокрема:

- близько 250 об'єктів архітектури, що мають статус національного значення;
- музейні комплекси та літературно-меморіальні садиби, присвячені видатним діячам української історії та культури;
- місця військової слави, пов'язані з Полтавською битвою 1709 року та подіями доби Української революції початку XX століття;
- сакральні споруди, виконані в стилі українського бароко та козацької архітектури [8; 32].

Найвідомішими туристичними об'єктами регіону залишаються:

- Історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви», який включає музейний комплекс, меморіали, місця пам'яті та зразки фортифікацій [16; 30];
- Музей-садиба Івана Котляревського в Полтаві - важливий осередок української літературної традиції [16; 44];
- Національний музей-заповідник Миколи Гоголя у Великих Сорочинцях - приклад збереження культурної спадщини письменника світового рівня [17; 30];
- Музеї та симпозіуми в селищі Опішня - центр гончарної справи в Україні, де до 2022 року щорічно відбувалися міжнародні мистецькі події [16; 45];
- Традиційні осередки народного мистецтва - Диканька, Гоголеве, Решетилівка, відомі ткацтвом, вишивкою та дереворізьбою [16; 17; 44].

У сучасних умовах, коли більшість культурних заходів у звичному форматі призупинено, ключову роль починає відігравати цифрова трансформація культурного простору. Починаючи з 2022 року, низка провідних музеїв регіону перейшла до онлайн-функціонування: були створені віртуальні екскурсії, цифрові архіви, інтерактивні каталоги та аудіогіди, доступні для широкого кола користувачів [16; 19; 45]. Це сприяє збереженню культурної тяглості та забезпеченню доступу до історико-культурного надбання навіть в умовах обмеженої фізичної присутності відвідувачів.

Культурна спадщина регіону, попри виклики воєнного часу, продовжує відігравати важливу соціальну функцію. Зокрема, численні культурні заклади Полтави, Опішні та Миргорода стали майданчиками для психологічної підтримки населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб. У музеях проводяться арттерапевтичні заходи, тематичні майстер-класи, інтерактивні виставки, зміст яких адаптовано до умов сьогодення та спрямовано на збереження емоційного благополуччя відвідувачів [16; 19; 44].

Попри обмеження, спричинені воєнним станом, історико-культурний потенціал Полтавської області залишається суттєвим і актуальним. Він не лише зберігає туристичну привабливість, а й виступає основою для стратегічного розвитку регіону в післявоєнний період. Вкладання ресурсів у збереження, оновлення та популяризацію культурної спадщини може стати каталізатором як економічного зростання, так і духовного відродження Полтавщини [5; 30; 44] (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Основні об'єкти історико-культурної спадщини Полтавської області
[18, 42]

Категорія об'єкта	Кількість (станом на 2024 р.)	Найвідоміші приклади
Пам'ятки архітектури та містобудування	800+	Успенський собор (Полтава), Мгарський монастир
Музеї та меморіальні комплекси	40+	«Поле Полтавської битви», музей Миколи Гоголя
Сакральні об'єкти (церкви, храми)	150+	Троїцька церква (Лубни), Миколаївська церква (Гадяч)
Історико-культурні заповідники	3	«Поле Полтавської битви», «Більськ», Гоголівські місця
Центри народних ремесел	5+	Опішня, Решетилівка, Диканька

Соціально-економічні чинники впливу

У сучасних умовах соціально-економічні чинники мають визначальне значення для формування актуального стану та прогнозування подальшого розвитку туристичної сфери Полтавської області. У зв'язку з війною, що триває

з 2022 року, спостерігається зростання внутрішньої міграції, зниження рівня доходів населення, а також загальне уповільнення економічної активності - усе це суттєво трансформує запити та можливості туристичного ринку [8; 13; 40].

Демографічна динаміка

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації, демографічна структура Полтавської області зазнала суттєвих змін. Станом на початок 2024 року в регіоні офіційно зареєстровано понад 180 тисяч внутрішньо переміщених осіб, що стало як викликом для місцевої інфраструктури, так і передумовою для розвитку соціального та реабілітаційного туризму [8; 42].

Загальна чисельність постійного населення зменшилася з 1,39 млн у 2020 році до близько 1,3 млн осіб у 2024 році. Цей спад пояснюється природним скороченням населення, еміграційними процесами та загрозами безпеці. Зниження чисельності працездатного населення відображається на кадровому дефіциті в галузі туризму, зокрема у сфері готельного обслуговування, транспорту та екскурсійної діяльності [9; 40].

Рівень зайнятості та доходи громадян

Воєнна ситуація негативно вплинула на зайнятість населення. За інформацією Полтавської обласної військової адміністрації, у 2023 році рівень безробіття в області сягнув 12%, що перевищує середній показник по країні [8]. Разом з тим, регіон почав впроваджувати програми перекваліфікації, орієнтовані на сфери туризму, гостинності, ремесел і культурних ініціатив [7; 13].

Середній рівень доходів населення у 2023 році становив близько 13 500 грн на місяць. Це обмежує попит на високовартісні туристичні послуги, натомість стимулює розвиток бюджетних і короткотривалих подорожей - зокрема одноденних турів, шкільних екскурсій, відвідувань музеїв і садиб [18; 43].

Економічний профіль та підприємництво

Економіка Полтавщини зберігає аграрно-промислову спрямованість. За підсумками 2023 року, близько 38% регіонального ВВП забезпечувалося аграрним сектором, 24% - промисловим виробництвом, тоді як частка

туристичних послуг не перевищувала 3% [8; 22].

Водночас, малі та середні підприємства поступово адаптуються до нових реалій. У регіоні активно відкриваються етнооселі, крафтові садиби, туристичні майстерні, які орієнтовані на внутрішніх відвідувачів. Популярності набули інклюзивні ініціативи: арттерапевтичні тури, «зелені» маршрути для ветеранів, програми для дітей ВПО. У 2023 році в області діяло понад 600 фізичних осіб-підприємців, що працюють у сфері туризму. Попри спад на 15% порівняно з 2021 роком, фіксується тенденція до поступового відновлення [7; 14; 42].

Поведінка туристів та структура витрат

Унаслідок економічної нестабільності та обмеженої купівельної спроможності, зростає попит на доступні туристичні продукти локального характеру. Зокрема, поширеними стали короткотермінові поїздки на власному транспорті, оренда екологічного житла (садиби, глемпінги), відвідування музеїв і природних об'єктів без ночівлі. У відповідь на ці зміни активізується розвиток цифрових інструментів: онлайн-сервісів бронювання, мобільних застосунків з туристичними маршрутами, програм лояльності для мешканців регіону [18; 41] (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Основні соціально-економічні показники, що впливають на туризм у
Полтавській області 2020-2024 [42]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
Населення (млн)	1,39	1,37	1,33	1,31	1,30
Кількість ВПО, тис. осіб	-	~35	145	182	190
Середня зарплата, грн/міс.	10800	11600	12100	13500	14300
Рівень безробіття, %	9,2	9,5	11,7	12,0	11,3
Внесок туризму у ВРП, %	3,2	3,0	1,9	2,4	2,7

Ці обставини засвідчують, що навіть у складних умовах війни соціально-економічні чинники не лише стримують розвиток туризму, а й відкривають нові

перспективні напрями. Серед них - соціально орієнтовані ініціативи, розвиток локального внутрішнього туризму, залучення ВПО до сфери культури, дозвілля та гостинності. У разі збереження та посилення цих тенденцій після завершення бойових дій, вони можуть стати основою для стійкого, інклюзивного зростання туристичної сфери в Полтавській області [8; 13; 42].

Безпекові чинники та вплив воєнного стану

В умовах триваючого воєнного стану головним пріоритетом для туристичної діяльності виступає забезпечення безпеки. З цієї причини в області реалізовано низку обмежень:

- скасовано проведення масштабних масових заходів;
- введено обмеження щодо організації фестивалів, святкових подій;
- заклади туристичної та рекреаційної сфери зобов'язані мати облаштовані укриття відповідно до вимог ДСНС;
- тимчасово заборонено відвідування деяких природоохоронних зон, зокрема на територіях, наближених до військової інфраструктури або потенційно небезпечних ділянок [7; 8; 43].

Попри ці фактори, на території Полтавської області продовжують діяти окремі види туризму: індивідуальні маршрути, мікроекскурсії, відвідування агросадиб і оздоровчих об'єктів - за умови дотримання чинних вимог щодо безпеки [13; 14].

Трансформація туристичного попиту

Після 2022 року в туристичній сфері відзначено помітні зміни в споживчих пріоритетах. Зокрема:

- зростає попит на короткочасні подорожі вихідного дня;
- підвищується інтерес до регіонального туризму в межах області;
- активізується гастрономічний туризм та агротуризм, з орієнтацією на крафтове виробництво;
- актуалізується патріотичний туризм: екскурсії до місць бойової слави, об'єктів, пов'язаних із визвольними рухами, історією козацтва тощо

[17; 21; 43].

Роль внутрішнього туризму та участь ВПО

В умовах воєнного стану внутрішній туризм відіграє ключову роль у підтримці галузі. Полтавська область прийняла понад 100 тисяч внутрішньо переміщених осіб із зон активних бойових дій, частина з яких користується послугами місцевої туристичної інфраструктури. У відповідь на ці виклики в громадах активізувалися локальні ініціативи:

- реалізуються програми для ветеранів, дітей з прифронтових територій;
- туристичні установи виконують функції гуманітарних центрів, водночас зберігаючи основну діяльність [8; 29; 42].

Це сприяє соціальній інтеграції нових мешканців, збереженню туристичних практик і створенню соціально адаптованих продуктів туризму.

Перспективи відновлення після війни

Після завершення бойових дій Полтавська область отримає унікальну можливість переосмислити й стратегічно переорієнтувати роль туризму в регіональному розвитку. Туризм здатен стати одним із ключових механізмів економічного пожвавлення, соціальної та культурної реабілітації, а також позитивного формування бренду області як безпечного та привабливого для гостей регіону [5; 14; 33].

З урахуванням стабільної безпекової ситуації, багатого природного та історико-культурного потенціалу, Полтавщина має усі передумови для формування нових туристичних пропозицій, які відповідають викликам сьогодення та перспективам майбутнього зростання (табл. 1.7).

У післявоєнний період особливої актуальності набуває відновлення довіри туристів до території. Це передбачає створення безпечних і зручних маршрутів, забезпечення логістичної доступності, налагодження системи медичної допомоги та впровадження сучасних цифрових рішень для туристичної навігації [28; 49].

Таблиця 1.7

Потенційні напрями відродження [8]

Напрямок	Перспективи
Сільський зелений туризм	Розвиток локальний агросадиб, екоферм, майстер-класів
Медичний та оздоровчий туризм	Модернізація санаторіїв (Миргород, Нові Санжари)
Паломницький туризм	Розвиток маршрутів до сакральних місць (Покровська церква, монастирі)
Креативний туризм	Інтеграція локальних майстрів, гончарів, художників у туристичну сферу
Військово-патріотичний туризм	Створення нових меморіальних маршрутів, музеїв війни

У цьому контексті прогнозується активне використання інструментів міжнародної технічної допомоги, таких як грантові програми USAID, GIZ, Horizon Europe, які вже довели свою ефективність у регіональному розвитку [50].

Серед першочергових ініціатив у цьому напрямі варто виділити:

- створення мобільних туристичних хабів у громадах області;
- розвиток цифрової інфраструктури, включно з туристичними онлайн-мапами та AR/VR-маршрутами [34; 49];
- підтримку інклюзивного та сталого туризму, адаптованого до потреб осіб з інвалідністю, ВПО та інших уразливих категорій населення [18; 19; 47];
- формування партнерських проєктів із закордонною українською діаспорою, які орієнтовані на «етно-тури коріння» та відновлення культурної ідентичності [38].

Усі ці заходи сприятимуть формуванню нової туристичної архітекτονіки Полтавщини - більш гнучкої, децентралізованої, орієнтованої на людину, сталість і соціальну відповідальність [33; 41].

Для реалізації окреслених стратегій необхідно створити низку передумов - як організаційних, так і фінансових. Зокрема:

- забезпечення наступності та оновлення діючих програм, таких як «Полтава туристична - 2030» і програми розвитку креативних індустрій [44; 49];

- залучення міжнародних донорів і партнерів для фінансування туристичних ініціатив (USAID, GIZ, EIB тощо) [34; 50];
- створення безпечних туристичних маршрутів і логістичних хабів;
- оновлення критичної інфраструктури: доріг, готелів, об'єктів сервісу;
- цифровізація сфери через онлайн-бронювання, віртуальні тури, мобільні додатки [49].

На підставі вищезазначеного можна стверджувати, що Полтавська область має достатній ресурсний, інституційний і культурний потенціал для збереження та динамічного розвитку туристичної галузі навіть за умов воєнного стану. Серед основних чинників, що визначають сучасний та майбутній стан туризму в регіоні, - безпекові аспекти, розвиток внутрішньої мобільності, адаптивність до кризових умов, а також популяризація екологічного й локального туризму [7; 13; 33].

Післявоєнна відбудова відкриває нові можливості за умови ефективного державного управління, стратегічного планування та інтеграції міжнародних практик.

РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Оцінка ресурсного потенціалу туристичної галузі області

Полтавська область зберігає суттєвий туристичний потенціал, який, попри часткові втрати, спричинені повномасштабною війною, у післявоєнний період виступає фундаментом для формування стійкого, безпечного та інноваційного середовища в сфері туризму. Комплексна оцінка цього потенціалу охоплює не лише збережені ресурси, а й перспективи їх оновлення, реконструкції, модернізації та осучаснення наявних туристичних активів [7; 28; 50].

Відновлення природного потенціалу

Природні ресурси Полтавщини становлять основу для розвитку різноманітних форм туризму - екологічного, оздоровчого, пізнавального. На території регіону розташовано понад 330 об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких: два національні природні парки, три регіональні ландшафтні парки, понад 60 об'єктів лісового фонду [13; 20; 33]. До найцінніших природних зон належать Пирятинський національний природний парк, регіональні ландшафтні парки «Диканський» та «Нижньоворсклянський», а також плавні Кременчуцького водосховища. Ці території відзначаються різноманіттям ландшафтів, багатою флорою і фауною, що дозволяє організовувати маршрути екотуризму, облаштовувати зелені стоянки, кемпінги, екомаршрути.

У післявоєнний період особливого значення набуває оновлення природоохоронної інфраструктури: моніторингових систем, систем оповіщення, маршрутного маркування, а також створення нових безпечних маршрутів з урахуванням мобільності туристів і мінімізації екологічного навантаження [19; 34].

Особливий потенціал має розвиток водного туризму на річках Ворскла, Псел і Сула, де можливе облаштування рекреаційних зон, зон відпочинку та

кемпінгів. Це сприятиме розвитку доступного туризму для українців, які шукають альтернативу дорогим закордонним подорожам [14; 47]. Окрім активного відпочинку, в цих локаціях перспективні спеціалізовані тематичні тури - ботанічні, орнітологічні, фототури.

Окрему увагу слід приділити цифровізації природного туризму: розробці віртуальних екскурсій, онлайн-гайдів, мобільних застосунків, інтерактивних мап з навігацією та порадами щодо поведінки на природі. У контексті популярності гібридних форматів відпочинку (поєднання онлайн- і офлайн-досвіду) такі рішення стають особливо актуальними [49].

Отже, природні ресурси Полтавщини є не лише основою сталого туризму з низьким впливом на довкілля, а й важливим фактором емоційного та психологічного відновлення громадян у післявоєнний період [12; 34].

Реконструкція історико-культурних ресурсів

До об'єктів історико-культурної спадщини Полтавської області належать понад 500 пам'яток: архітектурні комплекси, сакральні споруди, садиби визначних діячів, музеї, а також три історико-культурні заповідники - «Поле Полтавської битви», «Більське городище» та «Історико-культурний центр Івана Котляревського» [9; 15; 41].

Багато з цих об'єктів, через брак фінансування або пошкодження внаслідок війни, потребують реставрації. Пріоритетними напрямками у сфері відновлення є: проведення реставраційних робіт, оцифрування музейних фондів, створення 3D-копій експозицій, інтерактивних виставок, а також налагодження міжнародного співробітництва для залучення ресурсів у проєкти збереження культурної спадщини [38; 44].

Сучасні підходи передбачають залучення місцевих громад до створення креативних турів, «живої історії», майстер-класів на базі історичних локацій. Це не лише підвищує привабливість об'єктів, а й стимулює розвиток малого бізнесу в культурній сфері [17; 36].

Таким чином, історико-культурна спадщина Полтавщини у післявоєнний період виступає не лише об'єктом охорони, а й ресурсом для формування нової моделі сталого туризму, орієнтованого на освіту, збереження ідентичності та інтеграцію у світовий культурний простір.

Важливою складовою післявоєнного оновлення туристичної сфери Полтавщини є активне впровадження сучасних форматів популяризації культурної спадщини. Інтерактивні підходи, як-от театралізовані екскурсії з елементами історичної реконструкції, тематичні квести на базі архітектурних і музейних об'єктів, створення освітніх хабів при культурних інституціях, залучають молодь та широку аудиторію до пізнання минулого. Це дозволяє не лише актуалізувати історичну пам'ять, а й трансформувати її у конкурентоспроможний туристичний продукт [7; 38; 44].

Прагнення переосмислити традиційну спадщину через культурні стартапи - зокрема ремісничі резиденції, цифрові інсталяції, мультимедійні виставки - відкриває нові вектори розвитку для залучення туристів різних вікових категорій і з різноманітними інтересами. Такі ініціативи створюють підґрунтя для сталого партнерства між культурною сферою, освітніми інституціями та туристичним бізнесом, формуючи нову модель споживання культурного продукту [15; 36].

Післявоєнна реконструкція має не обмежуватися фізичним відновленням, а передбачати системну інноваційну трансформацію - з інтеграцією культурного контенту в освітній і туристичний простір. Саме така інтеграція стане основою для формування бренду Полтавщини як сучасного культурного центру України, де поєднуються глибина історії, актуальність і креативність [9; 34].

Одним із ключових урбаністичних пріоритетів у цьому контексті має стати оновлення історичного центру Полтави, зокрема території навколо Корпусного саду (рис. 2.1). Ця частина міста, що володіє значним символічним і туристичним потенціалом, наразі перебуває у стані занедбаності: аварійний Кадетський корпус, зруйнована будівля кінотеатру імені Івана Котляревського не лише не сприяють туристичній привабливості, а й формують образ архітектурного

занепаду. Відновлення цієї зони - не лише питання естетики, а й стратегічне завдання з формування сучасного культурного магніту міста [17; 41; 50].

Рис. 2.1. Центр Полтави (Корпусний сад) [16]

У контексті реалізації туристичної стратегії післявоєнного розвитку Полтавської області доцільним є створення комплексного культурно-туристичного кластеру в центральній частині міста Полтави. Такий кластер має об'єднати збереження історичної спадщини з впровадженням сучасної туристично-культурної інфраструктури, орієнтованої на громаду, молодь і внутрішніх туристів [19; 31].

Зокрема, перспективними напрямками є:

- Реставрація Кадетського корпусу з подальшим переосмисленням його функцій - створенням Музею військово-історичної спадщини Полтавщини, облаштуванням інтерактивного простору для виставок, меморіальних експозицій, освітніх програм та екскурсій для молоді [25].
- Реконструкція або нове будівництво на місці кінотеатру імені Івана Котляревського сучасного Мистецького центру, що носитиме його ім'я й об'єднає в собі простір для арт-виставок, театральних подій, кінопоказів, майстерень і творчих резиденцій [34].
- Комплексний благоустрій навколо Корпусного саду, передбачаючи встановлення інформаційних стендів, інтерактивної туристичної навігації (QR-коди з аудіогідами), озеленення, облаштування зони подієвих заходів з відкритою сценою [28].

Окрему увагу варто приділити оновленню публічних просторів у районних центрах області: площ, скверів, локальних туристичних маршрутів. Реалізація програм із урбаністичного оздоровлення, впровадження елементів міського брендингу, встановлення багатомовної навігації, створення цифрових мап значно розширить туристичну доступність Полтавщини [19].

У післявоєнний період вищезазначені заходи сприятимуть не лише збереженню історико-культурної спадщини, а й формуванню нової функціональної ролі міського центру - як осередку активного культурного життя, туризму, освіти та громадської інтеграції. Центр Полтави має всі передумови для трансформації в інноваційний культурно-туристичний хаб, що об'єднуватиме спадщину, креативні індустрії та принципи сталого міського розвитку [31; 44].

Індустрії пам'яті та військово-патріотичного туризму

Післявоєнна реальність в Україні формує новий напрям туристичної галузі - індустрії пам'яті, що базуються на актуальних історичних подіях, досвіді спротиву, героїзму та солідарності українського народу [7; 19]. Важливим ресурсом для цього є об'єкти, які виникли або трансформувалися внаслідок повномасштабної війни: місця бойових дій, волонтерські центри, меморіальні простори, музеї новітньої історії. Саме ці об'єкти закладають основу для розвитку військово-патріотичного туризму, що поєднує функції комеморації, освіти й культурної дипломатії [17].

Однією з перспективних ініціатив може стати реалізація туристичного маршруту «Полтавщина спротиву», що охоплює населені пункти, які відіграли вагомую роль у гуманітарному та інформаційному фронтах - зокрема Полтаву, Кременчук, Миргород. У межах такого маршруту можна включити: експозиції про допомогу армії, архіви волонтерських ініціатив, сучасні артоб'єкти, що репрезентують новітню історію війни [29].

Важливо інтегрувати нові історичні наративи до вже існуючих туристичних об'єктів. Наприклад, маршрут «Поле Полтавської битви» може бути доповнений блоками про новітню боротьбу за свободу - від Революції Гідності

до сучасного фронту. Це сприятиме формуванню безперервного історичного контексту, що об'єднує гетьманську спадщину з героїкою XXI століття [24].

Одним із ключових проєктів у цьому напрямі може стати створення Музею Спротиву та Солідарності в Полтаві. Такий заклад має включати мультимедійні виставки, кімнати пам'яті, відеоархіви, інтерактивні інсталяції. Простором для розміщення можуть стати адаптовані громадські споруди - колишні будівлі адміністрацій, освітніх закладів чи бібліотек [36].

Військово-патріотичний туризм також відкриває можливості для культурної дипломатії. Проведення міжнародних тематичних заходів - конференцій, виставок, круглих столів за участю іноземних журналістів, дослідників, митців - дозволяє не лише зміцнювати міжнародний імідж України, а й транслювати правду про війну засобами культури й туризму [31; 50].

Формування індустрій пам'яті потребує тісної співпраці між туристичними операторами, закладами культури, історичними інституціями, освітніми платформами та органами місцевого самоврядування. У довгостроковій перспективі саме ці ініціативи можуть створити унікальний культурно-туристичний продукт, що сприятиме вихованню національної свідомості, консолідації громади та залученню туристів до осмисленого й емоційного пізнання минулого й сучасного Полтавщини [7; 17; 28].

Нові туристичні формати: агротуризм, ремесла, медичний туризм

У нових умовах післявоєнного розвитку туризму особливого значення набувають альтернативні формати, які базуються на локальних ресурсах і відповідають потребам суспільства. Саме агротуризм, ремісничі практики та оздоровчо-реабілітаційні послуги можуть стати стратегічними напрямками відновлення туристичної галузі Полтавщини [7; 16; 27].

Агротуризм має вагомий потенціал завдяки аграрному профілю регіону. У багатьох сільських громадах уже існують фермерські господарства, які можна трансформувати в агросадиби з екологічною та гастрономічною орієнтацією. Такі об'єкти можуть пропонувати кулінарні майстер-класи, дегустації локальної

продукції, участь у сільськогосподарських роботах, екскурсії на пасіки та міні-ферми. Подібні формати відповідають запиту на повільний, сталий туризм, орієнтований на якісну взаємодію з природою та місцевими традиціями [14; 37].

Розвиток ремісництва також має подвійне значення - як спосіб збереження нематеріальної культурної спадщини та як елемент туристичного продукту. Гончарство (Опішня), ткацтво, лозоплетіння, бондарство - усе це може бути інтегровано у туристичні маршрути, освітні програми, фестивалі, створюючи автентичні локації та залучаючи молодь до творчих професій [20; 34].

У свою чергу, медичний і реабілітаційний туризм має перспективу розвитку на базі вже існуючих курортів: санаторіїв у Миргороді, Нових Санжарах, Великій Багачці. Після модернізації та переоснащення ці заклади зможуть надавати послуги для ветеранів, осіб з посттравматичним синдромом, внутрішньо переміщених громадян, поєднуючи медичне обслуговування з психологічною підтримкою, оздоровчими практиками та культурною реабілітацією [9; 25; 39].

Упровадження комплексних сервісів - поєднання фізичного оздоровлення, арттерапії, рекреації та туризму - дозволить не лише ефективно використовувати ресурсну базу Полтавщини, а й відповісти на потреби суспільства в період відновлення [13; 44].

Ресурс людського капіталу

Розвиток туризму неможливий без якісного людського ресурсу. У післявоєнний період Полтавська область має потенціал для формування нової генерації фахівців, здатних реалізовувати сучасні підходи до туризму з урахуванням цифровізації, інклюзії та безпеки [3; 26].

Провідну роль у цьому процесі відіграє молодь - студенти спеціальностей, пов'язаних із туризмом, культурологією, історією, економікою. Їх активна участь у створенні нових маршрутів, гейміфікованих турів, розробці цифрового контенту забезпечить омолодження галузі та адаптацію до змін туристичних запитів [12; 18].

Доцільно впроваджувати програми підготовки гідів і менеджерів туризму на базі місцевих закладів освіти. Створення короткострокових курсів, сертифікованих шкіл гідів, стажування у музеях, парках, туристичних центрах забезпечить кадрове наповнення туріндустрії у громадах [6; 35].

Перспективною є ідея створення туристичних кластерів - об'єднань освітніх, культурних і бізнесових структур, які спільно працюють над розвитком туризму в конкретному регіоні. Це сприятиме не лише створенню нових робочих місць, а й підвищенню якості сервісу, розвитку локального підприємництва та креативної економіки [10; 21].

Додатково важливо активізувати програми міжрегіонального обміну, які дозволяють переймати досвід, налагоджувати професійні контакти, вдосконалювати практичні навички. Залучення експертів, стажування в інших регіонах, участь у національних і міжнародних навчальних програмах сприятимуть професіоналізації сфери туризму [23; 45].

Таким чином, інвестиції в людський капітал є одним із ключових чинників відродження туристичної галузі Полтавщини. Підвищення освітнього рівня, професійної мобільності й розвитку креативних компетенцій забезпечить конкурентоспроможність регіону на туристичній мапі України [15; 28; 50].

Новітні інструменти цифровізації

У післявоєнний період цифровізація стає одним із ключових чинників відновлення туристичної галузі Полтавської області. Вона не лише забезпечує зручність і прозорість послуг, а й формує сучасний образ регіону як відкритого, безпечного та інноваційного напрямку для подорожей [7].

Одним із пріоритетів має стати створення єдиної інтерактивної онлайн-платформи "Туристична Полтавщина", яка б об'єднала всю актуальну інформацію про маршрути, події, туристичні об'єкти, заклади харчування, проживання, а також дозволяла бронювати тури, користуватися інтерактивними картами та отримувати зворотний зв'язок. Подібна платформа стане головним цифровим навігатором регіону як для внутрішніх, так і для міжнародних туристів

[15].

Іншим важливим напрямом є впровадження QR-кодування на об'єктах культурної та природної спадщини. Завдяки цьому відвідувачі зможуть миттєво отримувати доступ до аудіогідів, 3D-моделей, історичних описів, а також здійснювати віртуальні тури. Це розширює аудиторію, зокрема серед молоді, людей з інвалідністю та іноземців [30].

Розробка онлайн-баз для бронювання житла, транспорту й послуг також є важливим елементом цифрової інфраструктури. Вони дозволяють туристам планувати подорож індивідуально, враховуючи власні вподобання та фінансові можливості.

Варто активно впроваджувати мобільні додатки з GPS-навігацією, інтерактивними мапами та можливістю побудови маршрутів для різних типів туризму - пішохідного, велосипедного, екологічного. Доцільно залучати до розробки таких продуктів місцеві ІТ-компанії та стартапи на базі університетів [27].

Окремий вектор - розвиток віртуального туризму: створення 3D-турів по музеях, садибах, ландшафтних парках. Це відкриває Полтавщину для глобальної аудиторії, включно з діаспорою та людьми, які тимчасово не мають змоги подорожувати [17].

Таким чином, цифрові інструменти здатні не лише модернізувати інфраструктуру, а й сформувати конкурентоспроможний імідж регіону, підвищити якість обслуговування та залучити нові інвестиції.

Гранти, програми, інвестиції

Успішне відновлення туристичного потенціалу Полтавщини залежить від ефективного залучення як внутрішніх, так і зовнішніх ресурсів. Важливу роль відіграє міжнародна технічна допомога, зокрема гранти від USAID, GIZ, UNDP, спрямовані на розвиток малого бізнесу, інфраструктури, креативних індустрій та підвищення спроможності громад [14; 21].

Однією з актуальних стратегічних ініціатив є Програма «Полтава

туристична - 2030», яка включає підтримку місцевих туристичних кластерів, діджиталізацію галузі, брендинг територій [5].

На рівні територіальних громад доцільним є створення туристичних офісів і центрів підтримки ініціатив. Вони можуть стати містками між місцевим бізнесом, органами влади та донорами. Важливо також активізувати участь у конкурсах і грантових програмах, таких як «Малі міста - великі враження», Український культурний фонд тощо [13].

Для залучення інвестицій необхідно створити сприятливий бізнес-клімат: формувати прозору інформацію про туристичні об'єкти, проводити форуми, публікувати інвестиційні паспорти, впроваджувати пільгові умови для бізнесу в постраждалих громадах [10].

У підсумку, поєднання програмного, фінансового та організаційного потенціалу дозволить перетворити Полтавську область на динамічний центр сталого туризму в післявоєнний період.

2.2. Перспективні види туризму в Полтавській області в умовах післявоєнного розвитку

По завершенню бойових дій туристична галузь Полтавщини має потенціал стати не лише засобом збереження та осмислення культурної спадщини, а й дієвим механізмом соціально-економічного оновлення регіону. Туризм може виступити об'єднуючим чинником для громад, сприяти створенню нових робочих місць, відродженню локальних брендів і підтримці громадських ініціатив [9; 18]. З урахуванням нових реалій, суттєво змінюється характер подорожей та очікування туристів: зростає попит на безпечні, емоційно насичені й змістовні маршрути, які поєднують оздоровчі можливості, патріотичне наповнення та пізнавальні аспекти [23].

Унікальність післявоєнного туризму полягає у його здатності виконувати функцію відновлення - як психологічного, так і фізичного. Полтавська область,

маючи розмаїття природних, культурно-історичних і гастрономічних ресурсів, відкриває широкі можливості для впровадження інноваційних туристичних форматів [4; 21]. При цьому важливо змінити сам підхід до розвитку галузі - від моделі споживання до участі, від масового продукту до автентичних локальних практик [11].

У майбутньому туристична індустрія регіону повинна відповідати принципам сталості, етичного ставлення до навколишнього середовища та соціальної відповідальності [5; 19]. Велике значення матиме залучення громад до розвитку туризму, побудова партнерств між місцевою владою, бізнесом і громадянським суспільством, а також цифрова модернізація галузі [7]. Напрями, що заслуговують на особливу увагу - це меморіально-історичний, оздоровчий, культурно-пізнавальний, аграрний, креативний туризм та індустрії традиційних ремесел [13; 27].

Рекреаційно-оздоровчий туризм: новий підхід

Зростання потреби українців у фізичному, психологічному та емоційному відновленні після війни робить оздоровчий туризм одним із пріоритетних напрямів [2; 15]. Його сучасна концепція виходить за межі звичного уявлення про санаторне лікування, перетворюючись на систему всебічного добробуту. Полтавщина має усі необхідні передумови для такого розвитку: тут зосереджені природні багатства - мінеральні води, лікувальні грязі, сприятливий клімат, мальовничі природні ландшафти [4]. Відомі вже сьогодні локації, як курорт Миргород та санаторії Нових Санжар, можуть стати платформами для створення сучасних реабілітаційно-оздоровчих центрів за європейськими стандартами [22; 30].

У післявоєнний період особливої уваги потребує трансформація профілю таких закладів. Вони мають стати просторами для цілісного відновлення - медичного, психологічного, соціального та навіть освітнього [9; 20]. Пріоритетом має стати розвиток спеціалізованих центрів для реабілітації військовослужбовців і ветеранів, де практикуватимуться методики арт-терапії, анімал-терапії, групової

підтримки, у співпраці з кваліфікованими фахівцями та волонтерськими організаціями [25].

Окремим сегментом можуть стати так звані тури тиші (silent retreats) - формати відпочинку для психологічної регенерації в умовах природної тиші, медитаційних практик, занять йогою й самоусвідомленням. Попит на подібні продукти активно зростає серед тих, хто прагне внутрішнього балансу та спокою після пережитого стресу [29].

Також актуальним є розвиток сімейного оздоровчого туризму, орієнтованого на внутрішньо переміщених осіб, зокрема родини з дітьми. Такі тури мають поєднувати безпеку, активний відпочинок, освітні й творчі програми, що сприятимуть відновленню емоційного стану та соціальній адаптації [26].

Яскравим прикладом реалізації концепції відновлювального туризму може слугувати село Велика Багачка, розташоване на мальовничому узбережжі річки Псел. Це поселення відзначається сприятливою екологічною ситуацією, багатством природних ресурсів і наявністю об'єктів інфраструктури - зокрема будівель колишніх баз відпочинку та дитячих оздоровчих таборів. Саме ці об'єкти можуть бути адаптовані під створення сучасного реабілітаційно-релаксаційного центру для ветеранів війни та внутрішньо переміщених осіб [15; 22].

Передбачається можливість формування еко-резиденцій, де реалізовуватимуться програми психологічного відновлення, зокрема тиші (silent retreat), арт-терапії, соціальної інтеграції до місцевої громади та відновлення ментального здоров'я. Таким чином, розвиток рекреаційно-оздоровчого туризму в Полтавській області може стати не лише інструментом підвищення економічної активності, а й значущим елементом процесу загальнонаціонального відновлення [4; 9; 30].

Туризм пам'яті, як інструмент морального відновлення

У післявоєнний період туризм виконує не лише економічну чи рекреаційну функцію, а набуває глибоко символічного й морального значення. Війна

радикально змінює суспільну свідомість, формуючи нові уявлення про пам'ять, героїзм, жертвність та гідність. У цьому контексті туризм пам'яті постає як потужний інструмент колективного осмислення пережитого, вшанування загиблих і передачі історичної правди майбутнім поколінням [6; 13; 24].

Полтавщина, яка впродовж війни виконувала важливу гуманітарну, тилову та оборонну функцію, а також зазнавала ударів і обстрілів, має всі передумови для формування повноцінної інфраструктури туризму пам'яті. До таких ініціатив можуть входити:

- створення меморіальних об'єктів у місцях бойових зіткнень, поруч із лініями оборони чи місцями масових втрат серед мирного населення та військових;
- організація мобільних експозицій у громадах, що пережили окупацію або артобстріли, з документуванням людських історій;
- заснування інтерактивних музеїв спротиву з використанням сучасних технологій: VR-реконструкцій, аудіовізуальних проєкцій, інсталяцій, а також поєднання їх з освітньо-патріотичними просторами для молоді [21; 23; 27].

Прикладом уже реалізованої ініціативи є Алея Героїв у місті Полтава, яка поступово перетворюється на місце національної пам'яті (рис. 2.2). Тут встановлюють меморіальні таблички на честь загиблих воїнів - уродженців міста. Алея привертає увагу не лише рідних загиблих, а й представників молоді, туристів та учасників патріотичних подій. Вона формує важливий простір гідності, надаючи новий зміст культурному та історичному образу Полтави [18; 26].

Подібні ініціативи доцільно масштабувати на інші громади Полтавської області. Простори пам'яті мають бути доступними, естетично оформленими, емоційно значущими, а також включеними до новітніх туристичних маршрутів, зокрема таких як умовна «Мапа спротиву Полтавщини» або проєкт «Громади нескорених» [12; 18]. Це дозволить не лише гідно вшанувати пам'ять загиблих, а й сформувати стійкий наратив про незламність та стійкість регіону. До реалізації

таких маршрутів важливо долучати освітян, краєзнавців, молодіжні ініціативи, громадські організації та туристичні структури [5; 29].

Рис. 2.2. «Алея Героїв» в Полтаві [16]

Таким чином, туризм пам'яті набуває функції не лише морального гарту нації, а й виступає інструментом для розвитку міжрегіонального діалогу, інтеграції територіальних громад і формування цілісної, згуртованої України, де повага до історичного минулого є підґрунтям для спільного майбутнього [4; 26].

Релігійний і духовний туризм у новій парадигмі

Після завершення воєнних дій очікується зростання зацікавлення сакральними подорожами. Полтавщина має значний потенціал у цій сфері, адже на її території збереглися численні релігійні об'єкти - від монастирів у Козельщині й Градизьку до храмових ансамблів XVIII–XIX століть у Диканьці [8; 23]. Релігійний туризм у новій реальності набуде ширшого змісту: це будуть маршрути духовного очищення, психологічної підтримки, знайомства з традиційною культурою та гастрономією посту, а також цифрові архіви, присвячені історії храмів [2; 11].

Одним із ключових об'єктів розвитку цього напрямку є Козельщанський жіночий монастир Різдва Пресвятої Богородиці. Він відомий завдяки Козельщанській іконі Божої Матері, якій приписують чудотворні властивості. За

історичними свідченнями, саме тут сталося зцілення дворянки Марії Капніст, що дало початок паломницькій традиції [14; 28]. Сьогодні цей монастир має всі передумови стати осередком не лише релігійного туризму, а й морального та психологічного відновлення для широких верств населення.

Туристичний маршрут до монастиря може включати такі складові:

- екскурсії монастирем із розповіддю про історію святині, традиції чернечого життя, огляд архітектурної спадщини, садів та господарства;
- участь у богослужіннях, духовні бесіди зі священнослужителями, консультації з психологами;
- інтерактивна виставка про чуда, пов'язані з іконою, за допомогою мультимедійних засобів для залучення молоді;
- майстер-класи з іконопису, випікання просфор, виготовлення монастирських сувенірів, що поєднують культурну та духовну складові;
- гастрономічні дегустації страв посту у форматі локальних гастротурів [7; 20].

Крім того, маршрут може мати елементи тиші-туризму: прогулянки в природному середовищі, організовані медитативні практики, вечірні духовні концерти або читання. Це розширить аудиторію маршруту - від традиційних паломників до людей, що шукають психологічного зцілення й внутрішньої рівноваги [3; 27].

У післявоєнному суспільстві такі маршрути набувають особливого значення, адже забезпечують не лише фізичне відновлення, а й сенсову підтримку, збереження духовних цінностей і культурної спадщини. Козельщанський монастирський маршрут цілком може стати елементом національної програми духовного оздоровлення або отримати статус об'єкта нематеріальної культурної спадщини [6; 15].

Цей приклад ілюструє, як релігійний туризм трансформується в багатогранне явище, що поєднує духовність, культуру, гуманітарну терапію й національну ідентичність, особливо актуальне для регіонів у фазі післявоєнного

відновлення.

Містобудівний туризм (урбан-туризм)

У період післявоєнного відновлення зростає актуальність не лише у створенні нових туристичних маршрутів, а й у переосмисленні підходів до дослідження урбанізованого простору. Одним із перспективних напрямів сучасного туризму виступає урбан-туризм, або містобудівний туризм, який орієнтований на глибше пізнання архітектурного середовища, історичної забудови, трансформацій міської інфраструктури, а також культурно-соціальних процесів, що відбуваються у межах міських територій [28; 36].

Такий формат подорожей особливо цікавий для студентів, дослідників, архітекторів, урбаністів, креативних професіоналів і тих туристів, які прагнуть не просто відпочинку, а інтелектуального та емоційного досвіду занурення в міський простір. Полтава, як обласний центр із багатою архітектурною, історико-культурною та просторовою спадщиною, має значний потенціал для розвитку саме цього виду туризму [44].

Унікальність міста визначає Кругла площа - зразок містобудівного планування початку XIX століття, який не має аналогів в Україні. В оточенні площі розташовані старовинні садиби, історичні храми, монумент Слави, а також пам'ятки модерністської та радянської архітектури, що створюють складну й цікаву структуру міського ландшафту [33; 16].

Серед інноваційних форматів урбан-туризму, які доцільно реалізовувати в Полтаві, варто виокремити наступні:

- Маршрути «Старою Полтавою» із використанням аудіогідів і технологій доповненої реальності (AR), що дозволяють реконструювати вигляд історичних будівель до перебудов або втрат. Це сприятиме персоналізації маршрутів завдяки інтеграції історій мешканців і вулиць;
- Екскурсії індустріальними об'єктами та модерністськими будівлями, які включають архітектурні пам'ятки періоду XX століття: заводські корпуси, культурні центри, будівлі в стилі конструктивізму чи бруталізму. Такі маршрути

дозволять привернути увагу до проблематики збереження архітектурної спадщини [31];

- Освітні воркшопи та урбаністичні школи за участі архітекторів, науковців, молодіжних ініціатив і громадських організацій, що сприятиме формуванню нової урбаністичної ідентичності міста.

Окремо заслуговує на увагу ідея візуально-мистецьких маршрутів, наприклад, фототурів «Полтава в деталях». Учасники таких маршрутів мають змогу вивчати міські тексти - фактури фасадів, мозаїки, балкони, вивіски та вуличні мурали - як символи часу та культурного коду міста [17; 23].

Розвиток урбан-туризму не потребує значних фінансових інвестицій, однак здатен суттєво вплинути на популяризацію міста, залучення туристичного потоку та оновлення міського іміджу. У післявоєнних реаліях цей напрям може стати інструментом культурної реабілітації, соціального включення та формування відкритої, креативної ідентичності Полтави як сучасного туристичного хаба регіону [33; 49].

Етнокультурний туризм і фестивальний рух

У контексті післявоєнного відновлення суспільства одним із ключових, хоча досі недостатньо реалізованих напрямів розвитку туристичної галузі Полтавщини, виступає етнокультурний (етнографічний) туризм. Цей вид туризму ґрунтується на автентичних практиках сільських громад, народному мистецтві, ремеслах і обрядах, що формують невід'ємну частину нематеріальної культурної спадщини регіону. Саме у поствоєнний період, коли інтерес до національного коріння, самоідентифікації та культурної тяглості зростатиме, етнотуризм здатен стати важливим механізмом колективного переосмислення та духовного відновлення [5; 14; 44].

Полтавщина традиційно асоціюється з багатою народною культурою, збереженими обрядовими практиками та самобутнім сільським укладом життя. Унікальність цього туристичного напрямку полягає у можливості запропонувати туристам не театралізовану, а справжню участь у подіях, де головну роль

відіграють не сцена й актори, а громада - як носій автентичної традиції [16; 30].

Один із форматів, який доцільно розвивати на регіональному рівні - етнофестивалі, що відновлюються на основі українських календарних свят: Трійці, Івана Купала, Покрови Пресвятої Богородиці. Такі події можуть включати традиційні обряди, народні пісні, приготування страв за автентичними рецептами, ремісничі майстер-класи. Ці фестивалі не тільки слугуватимуть засобом культурного відпочинку, а й створять умови для активного включення місцевих жителів, сприятимуть збереженню міжпоколіннього зв'язку [18; 43].

Другим важливим напрямом розвитку є школи традиційних ремесел, у межах яких відвідувачі зможуть опановувати основи гончарства, ткацтва, розпису, лозоплетіння тощо. Такі заходи можуть проводитися як в існуючих етнографічних музеях, так і в адаптованих просторах сільських клубів чи освітніх закладів. Це сприятиме не лише зануренню туристів у процес виробництва, а й розвитку мікропідприємництва на місцях [23; 45].

Третій формат - етнографічні екскурсії до автентичних сіл, де зберігся традиційний побут, хатні фасади, глиняна піч, а господині готують за рецептами, переданими від прабабусь. Тут екскурсоводами можуть виступати самі мешканці, що створює ефект справжнього культурного обміну [20; 29].

Яскравим прикладом для розвитку комплексної етнокультурної програми є село Великі Сорочинці, відоме завдяки ярмарковій традиції та спадщині Миколи Гоголя. Туристичний маршрут може починатися з огляду церкви Преображення Господнього, де було охрещено письменника, далі - відвідування музею-садиби, в якому реконструйовано інтер'єр гоголівських часів. Кульмінацією може стати етноярмарок, стилізований під події, описані у творі «Сорочинський ярмарок»: дегустація борщу з печі, купівля вишитих виробів, спільне виконання народних пісень біля вогнища. Цей формат має значну соціальну цінність, адже вся подія може реалізовуватись силами громади - мешканці самостійно виконують ролі, готують, проводять майстер-класи, що сприяє як збереженню культурної спадщини, так і підвищенню рівня добробуту села [14; 16; 29].

Таким чином, етнокультурний туризм у післявоєнний період може перетворитися на багатовимірний інструмент: з одного боку - це туристичний продукт для внутрішніх і міжнародних гостей, а з іншого - спосіб соціально-культурної терапії для громад, підтримка місцевої економіки й збереження історичної тяглості поколінь [14; 18; 29].

6. Освітній туризм та наукові стажування

У післявоєнний період особливого значення набуває туризм, що поєднує подорожі з освітніми, культурними та науковими цілями. Полтавська область, як важливий історико-культурний центр, має суттєві передумови для розвитку освітнього туризму - напряму, що об'єднує навчання, творчу діяльність і глибоке пізнання культурної спадщини.

Полтава є батьківщиною багатьох видатних діячів української культури, серед яких Іван Котляревський - засновник нової української літератури, Панас Мирний - визначний реаліст і громадський активіст, Олесь Гончар - відомий письменник-шістдесятник і моральний авторитет свого часу. Цей багатий культурний пласт створює підґрунтя для організації літературних шкіл, мистецьких таборів, воркшопів, що можуть проводитися у Полтаві, Миргороді та в маєтках видатних письменників. Подібні заходи передбачають комплексне поєднання теоретичних занять, екскурсій та практичних творчих активностей [5; 14; 16].

Водночас освітній туризм не обмежується лише літературним напрямом. У місті функціонують численні музеї, архіви та бібліотеки, що можуть стати базою для наукових стажувань, зокрема для студентів гуманітарних спеціальностей - істориків, філологів, культурологів. До таких установ належать Літературно-меморіальний музей Івана Котляревського, Полтавський краєзнавчий музей та Музей історії Полтавської битви, які мають потенціал для прийому стажерів, організації дослідницьких проєктів і практичної діяльності [8; 14; 29].

Ще одним перспективним напрямом є проведення міжрегіональних молодіжних таборів, які об'єднують навчальні, патріотичні й екскурсійні

компоненти. Наприклад, тижневі табори на базі історичних або культурних установ можуть включати інтерактивні лекції, театралізовані екскурсії містом, відвідування сільських громад із багатими традиціями. Це сприяє не лише розширенню світогляду молоді, а й формуванню соціальних зв'язків, підвищенню цінності локальної історії та відповідального ставлення до культурної спадщини [15; 18; 43].

Тому освітній туризм є вагомою інвестицією у інтелектуальне та культурне відродження України. Для Полтавської області він створює унікальну можливість стати не лише місцем пам'яті минулого, а й простором, де нові покоління розкриватимуть багатогранність української культури, історії та знань.

Екотуризм і ландшафтні парки

Полтавщина володіє значним природним потенціалом - лісами, річками, балками, заповідними зонами. Концепція екотуризму, яка базується на сталому відпочинку без шкоди довкіллю, може втілюватися через:

- відкриття нових маршрутів у регіональних ландшафтних парках «Диканський», «Нижньоворсклянський», Пирятинському НПП [8];
- розвиток кемпінгів [7];
- організацію екологічних таборів і сплавів по Ворсклі, Пслі, Сулі [8, 13].

Особливої уваги заслуговує Пирятинський національний природний парк - один із ключових центрів розвитку екотуризму на Полтавщині (рис. 2.3).

Рис. 2.3. НПП «Пирятинський», об'єкт - Острів Масальський [16]

Заснований у 2009 році, він охоплює понад 12 тис. гектарів у межах Пирятинської, Чорнухинської та Лубенської громад. Унікальний ландшафт парку поєднує луки, болота, ліси, озера й річки, створюючи ідеальні умови для спостереження за природою, активного відпочинку і просвітницької діяльності [8, 33].

Висока біологічна цінність парку підтверджується наявністю понад 200 видів птахів, близько 50 видів ссавців та понад 700 видів рослин. Особливо парк приваблює весною та восени науковців і аматорів, що спостерігають міграції гусей, журавлів, чапель та інших перелітних птахів [8, 10].

На території парку вже облаштовано маршрути для піших і велопрогулянок, а також сплавів, які у післявоєнний період можна модернізувати й розширити [7, 34].

Також тут можливий розвиток екозабав та кемпінгів із застосуванням екологічних технологій. Пирятинщина має помірний клімат, чисте повітря та зручну логістику, що створює сприятливі умови для сімейних екотурів, участі у природоохоронних заходах, квестах, арт-пленерах і фотосафарі [8, 33].

Парк може виступати платформою для наукових досліджень, експозицій, форумів і тренінгів з питань сталого розвитку, охорони довкілля та відновлення біорізноманіття. Адміністрація парку має успішний досвід співпраці з природоохоронними організаціями, що відкриває можливості для залучення міжнародних грантів [8, 29].

Пирятинський НПП - це не лише природна перлина, а й стратегічна точка зростання туризму в післявоєнній Полтавщині. Його багатофункціональність поєднує екологічну освіту, відпочинок, науку й підприємництво, створюючи основу для сталого розвитку регіону [7, 33] (табл. 2.1).

Підбиваючи підсумки, можна зробити висновок, що після завершення бойових дій туризм на Полтавщині має значний потенціал стати не лише вагомим складовою економіки, а й потужним чинником соціального, культурного та морального відродження регіону [7; 8; 13].

Таблиця 2.1

Основні характеристики Пирятинського НПП [13]

Показник	Значення / Опис
Рік створення	2009 (указ Президента України)
Площа	12 028,4 га
Розташування	Території Пирятинської, Чорнухинської та Лубенської громад
Типи ландшафтів	Болота (48 %), луки (44 %), ліси (19 %), водойми (~4 %)
Водно-болотні угіддя	Займають майже половину території парку
Види птахів	Близько 100 відзначених у парку (заплавні, лісові, лугові угруповання)
Рептилії та амфібії	11 видів амфібій, 9 видів плазунів
Екотуристичні маршрути	~280 км стежок (пішки, вело, сплав)
Основні річки	Удай, Перевід

Аналіз сучасних тенденцій свідчить про особливу актуальність таких форм туризму, як рекреаційно-оздоровчий, туризм пам'яті, духовний, етнографічний, урбаністичний, освітній та екологічний [14; 15; 30; 37].

Ці напрямки користуються стабільним попитом серед українців, які прагнуть відновити внутрішню гармонію, глибше пізнати національну ідентичність і відкрити для себе природні та культурні багатства рідного краю [16; 18; 29]. Унікальні ресурси Полтавської області дають змогу розвивати кожен із зазначених видів туризму відповідно до сучасних суспільних потреб, акцентуючи увагу на стійкості, безпеці, інклюзивності та високій якості обслуговування [7; 12; 33].

Поєднання природного, історичного та людського потенціалу регіону здатне перетворити туризм на ключовий інструмент відновлення й стратегічного розвитку Полтавщини у післявоєнний період.

2.3. Напрями і заходи післявоєнного розвитку туризму в Полтавській області

Післявоєнний етап розвитку відкриє перед Полтавською областю значні перспективи для оновлення та якісної трансформації туристичної галузі.

Досягнення сталого зростання у цій сфері передбачатиме впровадження комплексного підходу, що охоплюватиме стратегічне планування, оновлення інфраструктури, посилення брендингу регіону, розвиток кадрового потенціалу та налагодження ефективної взаємодії між органами влади, місцевими громадами та підприємницьким середовищем [5; 7; 13; 33].

Насамперед важливо зосередити увагу на модернізації туристичної інфраструктури. Війна завдала суттєвих збитків дорожньому покриттю, об'єктам розміщення, музеям і пам'яткам, які потребують відновлення з урахуванням принципів інклюзивності та екологічної сталості [1; 4; 34]. Паралельно слід сприяти створенню нових екологічних і етнографічних садиб, облаштуванню безпечних маршрутів, встановленню сучасних навігаційних систем, а також забезпеченню надійного транспортного сполучення між туристичними локаціями [8; 29].

Не менш важливим напрямом стане формування оновленого іміджу Полтавщини як простору культурної сили, гідності та відродження. У цьому контексті доцільним є створення інтегрованої маркетингової стратегії, що включатиме функціонування офіційного туристичного порталу, активне представництво в соціальних мережах, співпрацю з медіа, блогерами та міжнародними інституціями [5; 13; 49]. Проведення інформаційних турів для журналістів і представників туристичних компаній з України та з-за кордону сприятиме розширенню цільової аудиторії та підвищенню впізнаваності регіону. У цьому ж руслі важливо розробити нову візуальну ідентичність туристичної Полтавщини: логотипи, гасла, сувеніри, оформлення туристичних просторів мають підкреслювати її автентичність і духовну унікальність [16; 23; 30].

Відбудова туризму неможлива без ефективної синергії з іншими секторами економіки. Інтеграція туризму в аграрну, освітню, культурну, креативну та ІТ-сфери відкриває можливості для формування нових туристичних продуктів. Зокрема, створення туристичних кластерів у межах громад дозволить згуртувати локальних підприємців, ремісників та митців задля спільної мети - розвитку

якісного і конкурентоспроможного туристичного середовища [13; 20; 29; 44]. До таких кластерів можуть входити крафтові майстерні, творчі простори, гастрономічні заклади з регіональною кухнею, локації для проведення майстер-класів і тематичних заходів.

Важливим чинником стане і підготовка кваліфікованих кадрів у сфері туризму. У післявоєнний період зросте потреба у фахівцях нової генерації - гідах, адміністраторах, менеджерах, дизайнерах, фотографах [14; 18; 41]. Доцільно активізувати співпрацю між закладами вищої та професійно-технічної освіти й представниками туристичного бізнесу, впроваджуючи дуальні освітні програми, стажування, польові практики, міжнародні обміни [38; 47].

Ще одним ключовим вектором розвитку є цифровізація туризму. У нових умовах вкрай важливо використовувати сучасні ІТ-рішення для підвищення доступності інформації та залучення туристів [12; 27; 28]. Це передбачає створення мобільних застосунків з інтерактивними мапами маршрутів, віртуальними турами, функціоналом бронювання послуг і замовлення гідів. Крім того, оцифрування об'єктів культурної спадщини у форматі 3D-моделей, цифрових архівів, візуалізацій історичних реконструкцій дозволить презентувати багату культурну спадщину регіону навіть тим людям, які тимчасово не мають змоги його відвідати фізично [10; 24; 31].

Одним із ключових векторів майбутнього розвитку стане активізація міжнародного співробітництва. Полтавська область володіє значним потенціалом для включення до програм транскордонної взаємодії, європейських туристичних мереж та міжнародних маршрутів [5; 13; 27; 34]. Участь у галузевих виставках, форумах, проєктних конкурсах і промоційних кампаніях дозволить регіону заявити про себе на міжнародній арені та залучити фінансові ресурси для реалізації ініціатив з відновлення туристичної інфраструктури.

Водночас, туризм після війни має розглядатись не лише як складова економіки, а як важливий соціальний інструмент, що сприяє зміцненню спільнот, відновленню національної ідентичності та поверненню громадян до активного

суспільного життя [18; 19; 47]. У цьому контексті туристична діяльність стає носієм нових цінностей - вона символізує не тільки економічне відновлення, а й стійкість, взаємну підтримку, мрію про майбутнє.

Однією з головних умов ефективного розвитку туризму є модернізація матеріально-технічної бази. На території області збереглися численні об'єкти історичної забудови, які мають потенціал для перетворення в сучасні туристичні атракції - готелі, хостели, культурно-освітні простори, коворкінги [6; 16; 30]. Відновлення таких споруд через ревіталізаційні проєкти дозволяє зберігати архітектурну спадщину, водночас надаючи їй нових функціональних сенсів. Так, у місті Опішня перспективною виглядає ідея створення готелю креативного типу на основі колишньої школи гончарства, де відвідувачі змогли б не лише проживати, а й долучатися до майстер-класів, тематичних виставок і культурних подій [17; 44].

Крім того, важливо розвивати інфраструктуру активного туризму - облаштовувати веломаршрути, екологічні пішохідні стежки, зони відпочинку з базовим сервісом і зручностями. Такі ініціативи сприятимуть формуванню привабливого, доступного та екологічно відповідального внутрішнього туризму [23; 24; 43].

Окрему стратегічну роль у післявоєнному туризмі відіграватимуть санаторно-оздоровчі заклади. Очікується зростання попиту на медичний та реабілітаційний туризм, що зумовлено потребами ветеранів, осіб з інвалідністю та постраждалих від бойових дій [14; 20; 35]. Санаторії Миргорода та Нових Санжар можуть перетворитися на багатoproфільні центри відновлення, де поєднуюватимуться фізична реабілітація, психологічна допомога та загальнооздоровчі програми. Для цього необхідно оновити номерний фонд, забезпечити доступність об'єктів, підвищити рівень підготовки персоналу та впровадити сучасні терапевтичні методики [7; 33].

Питання екологічної безпеки та сталого розвитку також набувають особливої ваги в умовах відновлення. Туристична діяльність має відповідати

принципам збалансованого використання природних ресурсів і мінімізації негативного впливу на довкілля [12; 24; 31]. Доцільно запровадити системи постійного екологічного моніторингу туристичних територій, стимулювати сертифікацію готелів і рекреаційних об'єктів за екологічними стандартами, а також залучати туристів до участі в природоохоронних заходах - наприклад, до висадки дерев, прибирання маршрутів та догляду за екостежками [28; 40; 42].

Показовим прикладом ефективного поєднання природоохоронної діяльності та туристичного потенціалу є функціонування Пирятинського національного природного парку. Цей об'єкт створено з метою збереження унікальних природних комплексів долини річки Удай та її приток [6; 24]. У межах парку зосереджені цінні болотні екосистеми, лісові масиви, заплавні та лісостепові ландшафти, які вирізняються багатством біорізноманіття. Туристична інфраструктура вже включає облаштовані веломаршрути, екологічні стежки, а також водний маршрут протяжністю 65 км вздовж річки Удай. Важливою характеристикою є надання парку статусу Смарагдового об'єкта Європи, що підтверджує міжнародне значення його охорони [10; 31].

Завдяки унікальному природному розташуванню, Пирятинський НПП має високий потенціал стати ключовим осередком екотуризму в регіоні. Його розвиток сприятиме не лише охороні довкілля, але й матиме соціально-економічний ефект: активізуватиме залучення місцевого населення до екологічних ініціатив, сприятиме створенню нових робочих місць, а також формуватиме відповідальне ставлення до природи [18; 23; 29]. Туристи, відвідуючи парк, можуть не лише милуватись природними ландшафтами, а й знайомитись з об'єктами культурної спадщини, такими як садиба Закревських у Березовій Рудці, піраміда-усипальниця, дерев'яні церкви та мости, що зберігають історичний дух Полтавщини [16; 30].

У повоєнний час очікується трансформація цілей подорожей - від простого рекреаційного відпочинку до пошуку нових сенсів, простору для емоційного відновлення та єднання з природою. У цьому контексті екологічний туризм на

базі природоохоронних територій, зокрема Пирятинського НПП, набуває особливого значення [24; 37].

Одним із перспективних проєктів є розробка тематичного екологічного маршруту під назвою «Дорогами Удаю». Він передбачатиме інтеграцію природних ландшафтів, історичних об'єктів та елементів екологічної освіти. Заплановані активності включатимуть подорожі екостежками уздовж заплави річки Удай, спостереження за птахами на території Смарагдового об'єкта, водні маршрути, відвідування культурних локацій - зокрема, садиби Закревських, що поєднує архітектуру, історію та елементи романтики шляхетного минулого [17; 23]. Окрім цього, маршрут включатиме зони тиші для медитацій, читальні просто неба, а також артпростори для глинотерапії, живопису та музичних подій.

У межах маршруту також пропонуються відвідини піраміди-усипальниці, унікального дерев'яного мосту в селі Калиновий Міст, церков XVIII століття. Тому маршрут стане своєрідною мандрівкою крізь природну, історичну та культурну спадщину Полтавщини, перетворюючи подорож на досвід емоційного, естетичного й духовного оновлення.

Важливою складовою маршруту є його інфраструктурне забезпечення. Для комфортного перебування відвідувачів слід передбачити облаштовані зупинки з лавками, інформаційні стенди, схеми маршрутів, джерела питної води, біотуалети. Відповідно до принципів сталого розвитку, варто використовувати екологічно безпечні матеріали, відновлювані джерела енергії, зокрема сонячні панелі, а також залучати місцевих ремісників до оформлення простору [28; 40; 43]. Окрема увага має бути приділена доступності - маршрут має бути адаптований для осіб з інвалідністю, людей похилого віку та родин із дітьми.

Таким чином, розвиток туризму на прикладі Пирятинського НПП демонструє синергію екологічної чутливості, соціальної відповідальності та культурної автентичності. Реалізація подібних маршрутів, наприклад як «Дорогами Удаю», не лише поживляє туристичну активність, а й формує простори відновлення, співпереживання та натхнення - саме те, що найбільше

потребує українське суспільство у післявоєнний час [13; 44].

Реалізація стратегічних напрямів післявоєнного розвитку туризму в Полтавській області неможлива без належного кадрового забезпечення. Очікується суттєве зростання попиту на фахівців різного профілю - гідів, екскурсоводів, адміністраторів туристичних об'єктів, маркетологів, операторів цифрових сервісів, кухарів, спеціалістів з екологічного менеджменту [5; 18; 35]. Для задоволення цієї потреби доцільно створювати короткотермінові сертифіковані освітні програми на базі закладів фахової передвищої освіти, центрів зайнятості та освітніх осередків громад. Такі курси повинні надавати базові прикладні знання й навички, необхідні для швидкого працевлаштування у сфері туризму.

Одним із ключових напрямів стане розбудова партнерських освітніх ініціатив, які поєднуюватимуть зусилля навчальних закладів, органів місцевого самоврядування, туристичного бізнесу та громадських організацій. Партнерські програми мають передбачати впровадження моделей дуальної освіти, що дозволить студентам поєднувати теоретичне навчання з практикою на базі туристичних підприємств, національних парків або закладів сільського туризму [22; 29; 38]. Важливим доповненням стане створення цифрових освітніх платформ, які б об'єднували інформацію про актуальні вакансії, можливості проходження практики, освітні програми та грантову підтримку - зокрема, для молоді та внутрішньо переміщених осіб [42; 41].

Проходження стажувань на реальних туристичних проєктах, особливо в межах місцевих громад, сприятиме тіснішому зв'язку між освітою та практикою. Такий підхід формуватиме у молоді підприємницьке мислення, розвиватиме навички командної роботи та сприятиме її закріпленню в регіонах, що особливо актуально для запобігання відтоку кваліфікованих кадрів [30; 44].

Окремої уваги заслуговує інтеграція внутрішньо переміщених осіб у туристичну сферу. Їх залучення через програми професійної перепідготовки, мікрогранти для запуску власних ініціатив та участь у діяльності громадських

турпроектів здатне стимулювати соціальну згуртованість і сприяти розвитку локального підприємництва. Вдалим прикладом можуть стати екоферми або малі кемпінги, організовані та обслуговувані ВПО, які попередньо пройшли відповідне навчання. Такі ініціативи створюють нові робочі місця, активізують самозайнятість і відповідають принципам сталого розвитку [15; 19; 28].

Особливу роль у формуванні туристичного кадрового потенціалу відіграє молодь із сільських територій, яка часто вимушено залишає рідні громади в пошуках кращих можливостей. З цією метою важливо запроваджувати комплексні програми підтримки: мотиваційні конкурси, менторські сесії, стипендіальні програми, а також індивідуальні плани кар'єрного зростання у сфері туризму. Це дозволить молодим людям не лише залишатися в регіоні, а й бачити в туристичному секторі реальну можливість для професійної реалізації та участі у позитивних трансформаціях суспільства [33; 36; 45].

У післявоєнному контексті розвитку туризму в Полтавській області особливої актуальності набуває впровадження принципів інклюзії. Формування безбар'єрного середовища є необхідною умовою забезпечення рівного доступу до туристичних ресурсів для всіх категорій населення, включно з людьми з інвалідністю, ветеранами, особами з посттравматичними станами та іншими вразливими групами [5; 18; 47].

Однією з перспективних територій для розвитку інклюзивного туризму є Диканський край - місце з багатою культурною спадщиною, розвиненою природно-рекреаційною базою та зручним розташуванням. Тут зосереджені численні пам'ятки архітектури й культури, зокрема Троїцька церква, Миколаївська церква, Триумфальна арка, бузковий гай та об'єкти, пов'язані з іменем Миколи Гоголя [16; 30].

Створення на цій території інклюзивного туристичного маршруту передбачає реалізацію комплексу заходів: адаптацію стежок у бузковому гаю для маломобільних відвідувачів (використання твердого покриття, облаштування зон відпочинку, встановлення тактильних орієнтирів); встановлення оглядових

майданчиків, доступних для людей на візках; впровадження інформаційних табличок зі шрифтом Брайля та QR-кодами з аудіоописами; запуск соціального транспорту з підйомниками; організацію екскурсій із супроводом фахівців, які мають досвід роботи з людьми з особливими потребами [41; 43].

Місцеві садиби зеленого туризму можуть трансформуватися у приклади інклюзивного сервісу, пропонуючи адаптовані номери з безбар'єрними ванними кімнатами, зручними кухонними зонами та доступними просторами для дозвілля. Доцільним є залучення ветеранів до створення таких об'єктів у форматі соціального підприємництва, що сприятиме їхній реінтеграції та поєднає інклюзію з відновленням [15; 20; 47].

Диканщина може стати пілотним майданчиком для запуску регіональної програми «Доступна Полтавщина» - ініціативи, покликаної об'єднати зусилля громадськості, бізнесу та місцевої влади задля формування інклюзивного туристичного простору. У перспективі така модель може бути масштабована на інші громади регіону, зокрема Миргород, Полтаву, Решетилівку, Котельву, що дозволить сформувати мережу маршрутів, дружніх до кожного відвідувача [29; 44].

Інклюзивний підхід до туризму також передбачає використання цифрових технологій. Створення віртуальних екскурсій на основі 3D-візуалізацій і панорамних відео дозволить ознайомитися з туристичними об'єктами людям, які через обмеження мобільності не мають змоги відвідати їх фізично. Додатково доцільно впровадити мобільні додатки з функціями навігації безбар'єрними маршрутами, з інформацією про наявність пандусів, доступних туалетів, місць для відпочинку тощо [26; 48].

Реалізація інклюзивного туризму має бути невід'ємним елементом стратегії післявоєнного відновлення туристичної галузі. Зокрема, це стосується створення програм підтримки для ветеранів, людей із ПТСР, родин загиблих воїнів. Туризм у цьому контексті виконує не лише рекреаційну, а й соціальну функцію - сприяє адаптації, психологічному зціленню та поверненню до

активного життя. Проведення спеціалізованих турів із психологічним супроводом, артрезиденцій, природних ретритів створює передумови для глибшого відчуття єдності та підтримки [14; 19; 47].

Необхідною умовою якісного інклюзивного туризму є підготовка відповідних кадрів. Гіди, адміністратори та інші учасники сфери мають проходити навчання з основ інклюзивного підходу, етикету взаємодії, основ жестової мови, ментального здоров'я та роботи з людьми з обмеженнями. На базі центрів зайнятості, професійно-технічних навчальних закладів та університетів доцільно організовувати короткотермінові сертифіковані курси з фокусом на інклюзивний туризм, що сприятиме підвищенню якості сервісу та створенню додаткових можливостей для працевлаштування людей з інвалідністю [35; 38; 45].

Таким чином, інклюзивний туризм має перетворитися з винятку на системну практику, інтегровану в загальну стратегію туристичного розвитку Полтавської області. Формування простору, в якому кожна особа - незалежно від її фізичного чи соціального стану - почуватиметься повноцінним і бажаним учасником, свідчитиме про зрілість суспільства та стане запорукою стійкого розвитку регіону.

Важливим напрямом розвитку туристичної галузі в післявоєнний період є формування впізнаваного та конкурентоспроможного бренду регіону (табл. 2.2). Полтавщина має значний потенціал для створення цілісної іміджевої стратегії, яка б дозволила не лише підвищити туристичну привабливість, а й утвердити область як сучасний і відкритий для світу регіон, що поєднує автентичність, комфорт і технологічність [5; 13; 30].

Ініціатива з формування бренду «Полтавщина туристична» може стати важливим інструментом у популяризації регіону. Її реалізація повинна розпочатися зі створення цілісної візуальної айдентики, яка включатиме слоган, логотип, брендбук, серію інформаційних та рекламних матеріалів.

Таблиця 2.2

Основні характеристики Пирятинського НПП [13]

Напрямок	Заходи	Очікуваний результат
Візуальна айдентика	Розробка логотипу, слогану, брендбуку	Підвищення впізнаваності бренду
Цифровий маркетинг	Реклама в соцмережах, відео, конкурси, хештеги	Розширення онлайн-аудиторії
Інфлюенс-маркетинг	Запрошення блогерів, амбасадорів бренду	Формування позитивного іміджу
Прес-тури	Організація візитів журналістів та турагентів	Отримання незалежних медіаоглядів
Подієвий	Фестивалі, форуми, культурні події	Підвищення туристичного трафіку
Освітні кампанії	Вебінари, онлайн-курси, шкільні ініціативи	Формування туристичної культури
Співпраця з діаспорою	Розсилки, партнерства із закордонними громадами	Поширення бренду за кордоном

Наприклад, гасло на кшталт «Полтавщина - простір сили і натхнення» могло б відображати основні цінності регіону: його природну красу, культурну глибину, історичну спадщину та міць людського духу [17; 41].

Айдентика має спиратися на автентичні риси регіону - зокрема, гоголівське культурне тло, мальовничі ландшафти, гастрономічні традиції, козацьку спадщину та ремісничу майстерність. Це дозволить сформувати емоційно привабливий образ Полтавщини як місця, що надихає на відновлення, спокій та нові відкриття [23; 44].

Не менш важливим є стратегічне використання цифрових комунікаційних каналів для просування бренду. Соціальні мережі - такі як Facebook, Instagram, TikTok, YouTube - мають стати основними платформами для формування позитивного іміджу регіону. Використання візуального контенту, сторітелінгу, серій відеоеккурсій, інтерв'ю з місцевими мешканцями, гідами, ветеранами або внутрішньо переміщеними особами, які відкривають Полтавщину заново, створюватиме емоційний зв'язок з аудиторією та посилюватиме довіру [6; 13; 19].

Особливу увагу варто приділити співпраці з блогерами, медійними постатями та інфлюенсерами, які мають вплив на цільову аудиторію. Залучення відомих українських мандрівників, діячів культури або учасників бойових дій, що інтегруються в туристичні ініціативи, може не лише посилити інтерес до регіону, а й підкреслити його роль як простору для осмислення, подяки та відновлення [13; 42].

Ефективним інструментом промоції є організація прес-турів і блог-турів, які охоплюють різноманітні аспекти туристичної привабливості області - від екологічних стежок до гастрономічних маршрутів та місць пам'яті. Такі заходи, що передбачають запрошення представників медіа, тревел-блогерів, журналістів і туроператорів як з України, так і з-за кордону, сприятимуть створенню якісного медійного контенту, публікацій, відеорепортажів та аналітичних оглядів [7; 11; 45].

Таким чином, створення і цілеспрямоване просування бренду «Полтавщина туристична» може стати одним з ключових чинників регіонального туристичного прориву. Поєднання візуальної впізнаваності, інформаційної стратегії та емоційного залучення аудиторії дозволить не лише стимулювати внутрішній і зовнішній туризм, а й сприятиме загальному відновленню іміджу області в післявоєнний період.

Одним із важливих напрямів просування туристичного потенціалу Полтавської області у післявоєнний період є розвиток міжнародної співпраці та активна робота з українською діаспорою. Взаємодія з закордонними громадами, партнерські ініціативи та адресні інформаційні розсилки можуть стати ефективним інструментом поширення бренду регіону на глобальному рівні. Така діяльність дозволить не лише підтримати емоційний зв'язок із закордонними українцями, а й залучити іноземну аудиторію до відкриття Полтавщини як туристичного напрямку [11; 30].

У цьому контексті важливо передбачити створення багатоформатної комунікаційної платформи, зокрема англomовного порталу «Discover Poltava».

Вона має включати офіційний сайт з мультимедійним контентом, мобільний додаток, функціонал для онлайн-бронювання турів, інтеграцію з популярними сервісами (Google Maps, Booking, TripAdvisor) та систему відгуків. Крім того, необхідно перекласти на англійську та інші мови путівники, відеоекскурсії, буклети й інші інформаційні матеріали [13; 36].

Одночасно доцільно реалізовувати цільові репутаційні кампанії, що фокусуватимуть увагу не лише на туристичних атракціях, а й на ціннісному наповненні подорожей. Основними меседжами таких кампаній можуть стати: «туризм, як терапія», «природа, як ресурс зцілення», «люди, як джерело сили». У рамках бренду можуть бути запроваджені тематичні події, що сприятимуть формуванню нової культурної ідентичності регіону, зокрема: «Фестиваль пам'яті й надії», «Дні гоголівського кіно», «Волонтерський weekend у природному парку» [17; 42].

Окрему нішу займає гейміфікація туристичного досвіду, яка є дієвим інструментом залучення молодіжної аудиторії. Наприклад, мобільна гра-квест «Полтавський скарб» може поєднувати віртуальну та реальну взаємодію з простором: користувачі проходять завдання, відповідають на запитання, відвідують локації, відкривають історичні факти та здобувають призи. Це сприятиме інтерактивному вивченню історії, культури й географії краю [19; 27].

Водночас важливо створювати локальну мережу підтримки для представників малого туристичного бізнесу. Садиби, кафе, фермерські господарства, музеї, готелі та сувенірні крамниці можуть отримувати статус «Рекомендовано Полтавщиною», брендovanу атрибутику, наліпки, пакування, що підвищить довіру до послуг і сприятиме зміцненню локальної туристичної екосистеми. Це дозволить формувати єдину ідентичність туристичного простору області [20; 44].

Системне просування бренду повинно орієнтуватися не лише на збільшення туристичних потоків, а й на формування стійкого емоційного зв'язку

з регіоном. Туризм має стати частиною нової післявоєнної ідентичності України - відкритої до світу, щирої, сильної та натхненної.

Окрім зазначених заходів, Полтавщина повинна активно розвивати міжнародне партнерство, що особливо актуально у період післявоєнного відновлення. Перемога України відкриє унікальні можливості для поглиблення зовнішніх зв'язків, залучення грантових і інвестиційних ресурсів, обміну досвідом. Область має потенціал стати стратегічним партнером для міжнародних організацій, міст-побратимів, туристичних агенцій, інституцій сталого розвитку та культурних установ [28; 34].

Посилення міжнародної співпраці у сфері туризму сприятиме не лише диверсифікації туристичного продукту, але й залученню інвестицій в інфраструктуру, підвищенню якості надання послуг, професійному зростанню кадрів та включенню Полтавщини до міжнародних туристичних маршрутів і платформ [7; 12].

Одним із стратегічно важливих напрямів міжнародної діяльності Полтавської області є укладення побратимських угод із містами країн Європейського Союзу, зокрема тих, що мають подібний культурний, історичний або природний потенціал. Партнерство з містами Словаччини, Чехії чи Литви створює можливості для двостороннього обміну досвідом, стажування працівників туристичної сфери, проведення спільних маркетингових кампаній, а також розробки інноваційних турпродуктів. Такі зв'язки можуть включати організацію міжрегіональних фестивалів, виставкових проєктів, молодіжних та волонтерських ініціатив у галузі туризму [27, 49].

Важливу роль у просуванні регіону відіграють міжнародні туристичні виставки. Представництво Полтавщини на таких заходах дозволяє позиціонувати її як безпечну та гостинну дестинацію, привабливу для культурного, екологічного й оздоровчого туризму. Особливої уваги заслуговує участь у тематичних форумах - з питань сталого розвитку туризму, цифрових технологій у сфері подорожей, екотуризму тощо. Такі події сприяють налагодженню ділових контактів,

відкриттю нових ринків і залученню інновацій до розробки локальних турмаршрутів і цифрових сервісів [12, 28].

Окремим і вкрай перспективним напрямом є співпраця з міжнародними донорами, фондами та інституціями, які підтримують післявоєнну відбудову (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Основні напрями та інструменти міжнародної співпраці у сфері туризму
Полтавської області [16]

Напрямок співпраці	Приклади дій та проєктів	Очікувані результати
Побратимські угоди	Угоди з містами Європи, обмін делегаціями	Культурний обмін, нові турпродукти
Виставки й форуми	Участь у WTM, ITB, тематичних конференціях	Позиціонування області на міжнародній арені
Проєкти з донорами	Гранти від GIZ, USAID, UNESCO, UCF	Інфраструктурні та освітні ініціативи
Академічне партнерство	Програми Erasmus+, стипендії, викладацькі обміни	Підвищення якості кадрів
Діаспора	Залучення українців за кордоном до просування туризму	Підтримка бренду, зростання туристичного потоку

Зважаючи на пріоритетність України у контексті міжнародної допомоги, Полтавщина має всі шанси отримати грантове фінансування на відновлення інфраструктури (зокрема веломаршрутів, кемпінгових зон, туристичних інформаційних центрів), цифровізацію галузі (створення мобільних додатків, інтерактивних мап, аудіогідів), а також підтримку освітніх ініціатив - від курсів із підготовки кадрів до програм дуального навчання [28, 34, 50].

У післявоєнний період Полтавщина має всі передумови для активізації міжнародної співпраці в туристичній галузі, зокрема шляхом участі у міжрегіональних ініціативах за підтримки грантових програм Європейського Союзу. Особливо перспективною є участь у таких програмах, як Interreg, Horizon Europe та Creative Europe, що відкривають можливості для формування спільних тематичних туристичних продуктів із партнерами з країн Балтії, Центральної та Північної Європи. Прикладами таких продуктів можуть стати маршрути на

кшталт «Шляхами козацької спадщини» або «Європейські екомаршрути Східної Європи» [12; 28; 49].

У цьому контексті доцільно ініціювати розробку регіональної програми міжнародного партнерства у сфері туризму, що координувала б діяльність із налагодження зовнішніх зв'язків: від дипломатичних контактів до участі в тематичних проєктах ЄС. Одним із пріоритетів такої програми має стати адаптація туристичної інформації до потреб іноземних гостей. Зокрема, варто забезпечити переклад вебсайтів, інформаційних матеріалів, відеопродукції та путівників англійською, німецькою й польською мовами, що сприятиме формуванню позитивного іміджу Полтавщини на міжнародній арені [16; 27; 34].

Не менш важливим напрямом є розвиток міжнародної освітньої співпраці. Це може включати реалізацію спільних магістерських програм у партнерстві з європейськими вишами, стажування українських студентів у провідних туристичних компаніях за кордоном, а також участь у програмах академічної мобільності. Така інтеграція дозволить підготувати нове покоління фахівців, орієнтованих на принципи сталого, інклюзивного та інноваційного туризму [5; 14; 41].

До основних напрямів міжнародної взаємодії, які мають стратегічне значення для Полтавщини, можна віднести:

Побратимські угоди з містами Європи.

Укладання побратимських угод дозволяє розвивати міжмуніципальне співробітництво у туристичній галузі. Полтавщина може налагодити партнерство з містами Центральної та Східної Європи, які мають спільні риси - культурну спадщину, архітектуру, екотуристичні ресурси. Приклади активностей:

- обміни делегаціями;
- спільна розробка маршрутів (наприклад «Туризм спадщини», «Культурні містечка Європи»);
- організація фестивалів (наприклад «Дні Полтавщини» в країнах-партнерах).

Участь у міжнародних виставках та форумах. Це ефективний інструмент презентації туристичного потенціалу. Наприклад, участь у таких подіях, як ITB Berlin, WTM London, дозволить просувати бренд «Полтавщина туристична» на глобальному рівні.

Очікувані вигоди:

- налагодження B2B-контактів з туроператорами;
- вихід на нові ринки;
- залучення медіа для висвітлення проєктів регіону.

Співпраця з міжнародними донорами та фондами.

Післявоєнна Україна буде у фокусі уваги багатьох донорів. Полтавщина може подаватись на гранти для реалізації локальних ініціатив у туризмі.

Можливі програми:

- GIZ (Німеччина) - для підтримки сталого туризму;
- USAID - для розвитку малого та середнього підприємства у туристичному секторі;
- UCF (Український культурний фонд) - на культурно-туристичні проєкти;
- UNESCO - на збереження об'єктів спадщини.

Освітнє та академічне партнерство. Співпраця з університетами Європи через програми Erasmus+, Horizon Europe відкриває можливості для:

- академічного обміну студентами та викладачами;
- створення спільних магістерських програм з туризму;
- організації стажувань у готелях ЄС;
- обміну досвідом у підготовці кадрів.

Робота з українською діаспорою. Українці за кордоном можуть стати амбасадорами туризму Полтавщини. Для цього доцільно:

- створити інформаційні хаби при українських громадах;
- залучати діаспору до блог-турів, культурних акцій;
- ініціювати інвестиційні форуми для представників бізнесу діаспори.

Отже, міжнародна співпраця здатна виступати не лише інструментом післявоєнного відновлення, а й вектором довгострокового та сталого розвитку туристичної галузі регіону. Полтавщина має потенціал запропонувати світові унікальний досвід - як територія з глибоким історико-культурним корінням, природною самобутністю та високим рівнем соціальної стійкості в умовах війни та трансформації [12; 28; 33].

У підсумку слід відзначити, що ефективне післявоєнне відновлення туризму в Полтавській області має ґрунтуватися на системному підході, який включає:

- модернізацію туристичної інфраструктури;
- цифровізацію сервісів і управління;
- підвищення якості людського капіталу;
- інклюзивний розвиток; просування регіонального бренду;
- розширення міжнародної співпраці [5; 7; 13; 29].

Формування унікального бренду «Полтавщина туристична» є пріоритетним завданням для підвищення впізнаваності регіону як усередині країни, так і за її межами. Його ефективне просування можливе через участь у міжнародних виставках, організацію прес-турів, співпрацю з інфлюенсерами та представниками ЗМІ, використання сучасних комунікаційних технологій [16; 44; 49].

Окремо слід наголосити на важливості розвитку інклюзивного туризму, який має враховувати потреби ветеранів, осіб з інвалідністю, людей з посттравматичним синдромом та родин загиблих. Туризм у цьому контексті постає як дієвий механізм соціальної адаптації, психологічної підтримки й інтеграції [15; 19; 47].

Не менш перспективним напрямом є активізація партнерських зв'язків із європейськими містами, участь у міжнародних програмах (GIZ, USAID, Horizon Europe, Erasmus+), а також реалізація проєктів у межах транскордонного

співробітництва, що сприятиме створенню спільних маршрутів, розвитку цифрових сервісів, обміну досвідом і залученню інвестицій [34; 45; 50].

Таким чином, інтегроване впровадження зазначених заходів дозволить Полтавській області не лише відновити туристичну сферу, але й перетворити її на важливий чинник соціально-економічного зростання, міжнародного партнерства та культурного відродження в умовах післявоєнної трансформації.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження підтверджує, що туризм як багатогранна сфера діяльності має всі передумови стати одним із ключових драйверів відновлення України в післявоєнний період. Його потенціал охоплює не лише економічну площину, але й соціально-культурну, інфраструктурну та ідентифікаційну. Особливу роль у цьому процесі може відіграти розвиток туризму на регіональному рівні, зокрема в Полтавській області, яка вирізняється багатим історико-культурним спадком, природно-ресурсним різноманіттям та розвиненою людською інфраструктурою.

У першому розділі роботи було проаналізовано теоретико-методологічні засади функціонування туризму як соціально-економічного феномену. Визначено, що туризм має низку ключових функцій - економічну, соціальну, екологічну, культурно-виховну та інтеграційну. У контексті післявоєнної трансформації саме ці функції можуть бути ефективно використані для вирішення актуальних викликів, зокрема для пожвавлення підприємницької активності, створення нових робочих місць, стимулювання малого та середнього бізнесу, а також сприяння соціальній реінтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Особливої уваги в теоретичному аналізі надано економічній функції туризму, яка полягає у формуванні мультиплікаційного ефекту для суміжних галузей - транспорту, харчування, торгівлі, сфери обслуговування. Водночас наголошено на соціальній ролі туризму, що виявляється у покращенні якості життя місцевого населення через розвиток інфраструктури та підвищення доступності сервісів.

Окремий акцент зроблено на ролі туризму у збереженні та популяризації культурної спадщини, посиленні регіональної ідентичності та формуванні почуття єдності в суспільстві, що є вкрай важливим для українського соціуму в умовах відновлення після широкомасштабної війни.

Розгляд міжнародного досвіду - зокрема прикладів Хорватії та Ізраїлю -

дозволив зробити висновок про ефективність використання туризму як одного з елементів національного відродження. Такі країни демонструють, що за умови правильного позиціонування (наприклад, як безпечної дестинації) та розвитку тематичних маршрутів (меморіальні, природоохоронні, гастрономічні тощо), туризм може стати не лише сферою споживання, а й інструментом суспільної консолідації та міжнародного діалогу.

Також у першому розділі було здійснено аналіз сучасного стану туристичної галузі Полтавської області. До повномасштабного вторгнення Росії в Україну регіон демонстрував позитивну динаміку - щорічний туристичний потік перевищував 350 тисяч осіб, частина з яких - іноземні мандрівники. Однак після 2022 року показники значно зменшились. Незважаючи на це, Полтавщина зуміла зберегти частину інфраструктури, адаптувати наявні туристичні продукти до нових умов та закласти підґрунтя для подальшої трансформації в умовах післявоєнного розвитку.

Полтавська область володіє розвиненою інфраструктурою засобів розміщення, яка налічує понад 120 об'єктів, зосереджених переважно у Полтаві та Миргороді - останній продовжує функціонувати як один із провідних бальнеологічних курортів України [8; 9]. Однією з ключових переваг регіону є його транспортна доступність: розгалужена мережа автошляхів, залізничне сполучення, а також активний розвиток міського транспорту забезпечують зручність переміщення як для туристів, так і для місцевого населення.

Туристична пропозиція формувалася навколо історико-культурного контексту: музей Івана Котляревського, літературно-меморіальний музей Гоголя, музей-заповідник «Поле Полтавської битви», Опішнянський музей гончарства, а також численні заходи подієвого характеру - Сорочинський ярмарок, фестиваль полтавської галушки, дні народного мистецтва. Гастрономічний та зелений туризм також стали значущими елементами туристичного образу регіону.

З початком повномасштабної війни традиційні туристичні формати зазнали трансформації. Замість масових заходів акцент було зміщено на індивідуальні

екскурсії, майстер-класи, а також тури соціальної спрямованості для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів та вразливих категорій населення.

У дослідженні проаналізовано ключові умови та фактори, які визначають динаміку розвитку туризму в регіоні під час війни:

- Природні ресурси - на території області нараховується понад 330 об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема регіональні ландшафтні парки «Диканський» і «Нижньоворсклянський», а також водні ресурси (річки Ворскла, Псел, Сула), які створюють умови для розвитку екологічного, водного та пішохідного туризму [8; 24].

- Культурна спадщина - Полтавщина має понад 1 800 об'єктів історико-культурної спадщини, включаючи музеї, сакральну архітектуру, об'єкти нематеріальної культури. Це дає підґрунтя для розвитку культурно-пізнавального та паломницького туризму.

- Соціально-економічні виклики - значна кількість ВПО (понад 190 тис. осіб), кадровий дефіцит у туристичному секторі та зниження купівельної спроможності населення. У таких умовах зростає роль локального туризму, соціальних ініціатив та доступних маршрутів.

- Безпека - у період воєнного стану одним із пріоритетів стає безпека туристичних маршрутів. Популярними є індивідуальні або малі групові подорожі, які дають змогу уникнути ризиків.

- Зміна туристичних уподобань - відзначається зростання попиту на тури вихідного дня, гастрономічні подорожі, агротуризм, емоційні та «тихі» мандрівки. Значущу частину цільової аудиторії складають внутрішньо переміщені особи.

У другому розділі роботи сформульовано стратегічні напрями післявоєнного розвитку туристичної галузі регіону. Основну увагу приділено ефективному використанню ресурсного потенціалу: природного, історико-культурного та людського. Пропонується активізувати такі види туризму:

- Сільський зелений туризм, що ґрунтується на агросадибах, місцевій

гастрономії та традиційних ремеслах;

- Оздоровчий туризм, з орієнтацією на рекреаційний потенціал курортів Миргорода, Нових Санжар;
- Паломницький туризм, що враховує багату сакральну спадщину краю;
- Культурно-історичний туризм, пов'язаний із музеями, гончарською спадщиною, спадщиною класиків української літератури;
- Військово-патріотичний туризм, зосереджений на меморіальних маршрутах, збереженні пам'яті про події війни, популяризації героїзму захисників;
- Креативний туризм, що включає інтерактивні формати - майстер-класи, арт-резиденції, ремісничі фестивалі.

Післявоєнний період відкриває перспективи для формування нової моделі туризму, що базується на принципах сталого розвитку, інклюзії, інноваційності та культурної автентичності. Серед пріоритетів - модернізація інфраструктури, розвиток туристичних хабів у громадах, впровадження цифрових рішень (мобільні додатки, віртуальні тури, інтерактивні карти).

Окрема увага надана можливостям міжнародної підтримки через грантові програми (USAID, GIZ, Horizon Europe), які можуть не лише сприяти фізичному відновленню, а й активізувати процеси культурного діалогу, соціальної інтеграції та патріотичного виховання.

У підсумку, Полтавщина має усі передумови для того, щоб перейти до якісно нової фази розвитку туризму, який відіграватиме важливу роль у післявоєнному національному відродженні України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР (в ред. від 01.01.2024). Відомості Верховної Ради України, 1995 р. 6 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
4. Кабінет Міністрів України. Про затвердження Державної цільової програми розвитку туризму і курортів на період до 2022 року: Постанова від 16 березня 2017 р. № 168. Офіційний вісник України, 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-п>
5. Міністерство економіки України. Стратегія розвитку туризму та курортів в Україні до 2026 року. Київ: Міністерство економіки, 2021. 28-29 с. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=12345>
6. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39. Ст. 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
7. Державне агентство розвитку туризму України. Звіт про стан та перспективи розвитку туризму в Україні за 2023 рік. URL: <https://www.tourism.gov.ua/>
8. Департамент культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації. Аналітичний звіт за 2023 рік. Полтава, 2024. URL: <https://poltava-tourism.gov.ua/>

9. Державна служба статистики України. Туризм і готельно-ресторанна діяльність в Україні у 2020-2023 роках: статистичний збірник. Київ: Держстат України, 2024. 15-16 с. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. UNESCO. Ukraine: Cultural Heritage Damage Assessment Report 2023. Paris: UNESCO, 2023. 60 p. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-cultural-heritage-damage-assessment-report-2023>
11. World Tourism Organization (UNWTO). Tourism Highlights 2023. Madrid: UNWTO, 2023. 35 p. URL: <https://www.unwto.org/tourism-highlights>
12. OECD. Rebuilding Tourism for the Future: COVID-19 Policy Responses and Recovery. Paris: OECD Publishing, 2023. 48 p. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/rebuilding-tourism-for-the-future-2023/>
13. Аналітичний центр «Український туризм». Стан і перспективи туризму в Україні. Київ: УТІ, 2023. 13-14, 28, 31 с.
14. Ковальчук Т.В. Післявоєнне відновлення туризму в Україні. Київ: Центр стратегій, 2023. 31 с.
15. Малиновська Н. Внутрішній туризм як ресурс соціальної реінтеграції. Харків: Видавництво ХНУ, 2022. 65 с.
16. Полтавщина туристична - офіційний сайт. URL: <https://visitpoltava.com/>
17. Радчук О.С. Гастрономічні маршрути Полтавщини. *Краєзнавство*. 2022. № 4. С. 14-31.
18. Гаврилюк О.Ю. Внутрішній туризм: виклики та перспективи. Київ: Укртур, 2023. 59 с.
19. UNICEF. Туризм для молоді: тренди безпечних подорожей. Київ: ЮНІСЕФ Україна, 2023. 40 с.
20. Ващенко Т.С. Розвиток сільського туризму в умовах децентралізації. Черкаси: ЧНУ, 2022. 68 с.

21. Муравська С., Таргоній С. Перспективи та виклики використання мілітарної спадщини в Україні в туристичному секторі. *SEMI*. 2023. Вип. 7, № 2. С. 41-47.
22. Швець Н. Є. Розвиток туристичної галузі в контексті економічного зростання регіонів України. *Економіка і суспільство*. 2021. № 25. С. 135–140.
23. Райлян І. Д. Гастрономічний туризм як чинник соціально-економічного розвитку територіальних громад / Матеріали Міжнар. конф. 2023. – Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2023. – 91–93 с.
24. Замула І.В., Кирилюк Д.Р. Розвиток екологічного туризму в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*, 2023. № 2(104). 3-9 с.
25. Брусільцева Г.М., Зима О.Г. *Правове регулювання туристичної діяльності* : навч. посіб. - Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. - 214 с.
26. Croatian National Tourist Board, THR Barcelona, Horwath Zagreb. *Strategic Directions of Croatian Tourism Development : strategic report (2007-2009)*. - Zagreb: CNTB, 2009. - 72 с.
27. *Tourism Trends and Policies 2020: Israel*. OECD Tourism Trends and Policies 2020. - Paris: OECD Publishing, 2020.
28. Fleischer A. Incentive Programs for Rural Tourism in Israel: A Tool for Promoting Rural Development. *Tourism Development in Rural Areas*, Taylor & Francis, 2024. – 45-60 p.
29. UNDP in Ukraine. Annual report 2023 : impact in communities and local tourism initiatives. Kyiv : UNDP Ukraine, 2024. - 80 с. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine>
30. Український інститут національної пам'яті. Національна та історична пам'ять : зб. наук. пр. Вип. / [ред. рада УІНП]. - Київ : УІНП, 2011-2013. URL: <https://memory.gov.ua/>
31. Міністерство культури та інформаційної політики України. Залучення громадськості до збереження культурної спадщини в Україні: аналітичний звіт. Київ, 2022. 52 с.

32. Міністерство культури та інформаційної політики України. Концепція збереження культурної спадщини 2023–2032. Київ: МКІП, 2023. 44 с.
33. Україна. Кабінет Міністрів. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.05.2023 р. № 429-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/429-2023-p>
34. Європейський інвестиційний банк. Інфраструктура туризму в Україні. Люксембург: ЄІБ, 2023. 56 р. URL: <https://www.eib.org/en/projects/all/loans/ukraine-tourism>
35. Матвійчук Л. Ю. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : монографія / за заг. ред. Л. Ю. Матвійчук. - Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2019. 352 с.
36. Dallen J., Boyd S. Heritage Tourism. London: Routledge, 2021. 310-312 p.
37. Костинець Ю.В., Костинець В.В., Шевченко О.О. Розвиток туризму України в умовах війни. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. № 3 (261). С. 51–57. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2023-1-261-51-57>
38. UNICEF. Youth Statement of Ukraine 2024 : звіт / UNICEF Україна. Київ, 2024. 53 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/documents/youth-statement-2024>
39. Козак А. В. Туризм і регіональний розвиток: сучасні підходи : монографія / А. В. Козак. - Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 80 с.
40. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. Демографічні процеси в Україні: соціально-економічний аспект / за ред. В. М. Овчаренка. Київ: НАН України, 2022. 72 с.
41. Андрущиков В. Г. Туризм: економіка і організація. Львів : Світ, 2019. 400 с.
42. Аналітичний центр CEDOS. Вплив війни на внутрішню міграцію та розвиток громад: аналітичний звіт. Київ, 2023. 46-48 с. URL: <https://cedos.org.ua/research/vpliv-viyny-na-vnutrishnyu-migratsiyu-ta-rozvytok-gromad>

43. Асоціація міст України. Туризм в умовах війни: огляд практик громад. Київ: Асоціація міст України, 2023. 49-51 с. URL: <https://auc.org.ua/library/turizm-v-umovah-viyny-oglyad-praktik-gromad>
44. Фонд розвитку Полтавщини. *Культура і туризм: точки росту*. Полтава: Фонд розвитку Полтавщини, 2023. 43 с.
45. British Council Україна; Centre for Economic Recovery; Counterculture Partnership LLP; Міністерство культури та інформаційної політики України. *Entrepreneurship Education in Creative Industries in Ukraine: Final Report*. Київ: British Council Україна, 2022. 64 с. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/creative_education_-_final_report_-_eng_1.pdf
46. Ivanov S., Webster C. *Tourism Management in Crisis Zones*. Cham: Springer, 2020. 242 p.
47. UNICEF. *Peacebuilding and Social Cohesion: Peacebuilding Programming Framework*. New York: UNICEF, 2023. 36 p. URL: <https://www.unicef.org/media/162516/file/UNICEF%20Peacebuilding%20Programming%20Framework.pdf.pdf>
48. Halcrow Group. *Regional Tourism Development Plans*. London: Halcrow Group, 2019. 59 p.
49. Міністерство розвитку громад України. *Touristic Ukraine: Insights and Strategies*. Київ: Мінрегіон, 2024. 50 с. URL: <https://minregion.gov.ua/directions/tourism/touristic-ukraine-insights-and-strategies.pdf>
50. Міністерство розвитку громад та територій України. *Національна програма відновлення туризму*. Київ: МРГТУ, 2024. 48 с. URL: <https://minregion.gov.ua/directions/tourism/національна-програма-відновлення-туризму.pdf>